

1

קמב שמות י בא

שְׁלֹשַׁת יָמִים: כַּ לְאֶרְצָא אִישׁ אֶת-אָחִיו וְלֹא-קָמָו אִישׁ מִתַּחְתּוֹ שְׁלֹשַׁת יָמִים וְלִכְלָבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר בְּמוֹשְׁבָתָם: שְׁלֹשׁ כַּ וַיִּקְרָא פְרָעָה אֶל-מִשֶׁה וַיֹּאמֶר לָבוּ עִבְדִּי אֶת־יְהוָה

לקמב בדיר

עליהם משם גדולט וקטום ולמה אחד שהחריט עוד הניח מכה קלה וקולסה לגבי האשמות (כ"ב). לזה מייך שהיו ב' פעמים בדרך, וב' ימים הראשונים היה די שלא ידאו מימת רשעי ישראל, ובמזמן לא היה חשך עב שלא היה נזקך לעד המעברות כל קר, גם להודיע לישראל שנשניט עשה ב' ימי חשך, וב' ימים שהיטס היה טיך בחשך עב כדי שילכו ישראל לעתם לחפש בכל מוטמוטיהם (מ"ל): לב)

אונקלוס

קבל בכל ארעא דמצרים תלתא יומין: כַּ לא חוו אנש ית אחוהו וקא קמו אנש מתחתוהו תלתא יומין וקבל בני ישראל תורה נהורא במושבגהונו: כַּ וקרא פרעה למשה ואמר לכו עבדו אתיהוה

רשי"י

רזנים לגלות ומתו בשלשה ימי אפסכ כדי שלא יראו מצרים* במפלהם ויהמרו אף הם לנקם כמוט, ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם וכשילאו ויהי שילאין מין ויהי אומרים אף בדיעבד* כגוס הימר לוי* אזי רחיוו בדיק יבמקום פלוני הוא (כס - כס): שלשת ימים, כגוס של ימים י"י, טרלי"א בלע"ז, וכן בבעת ימינו נשתמש ב"ימים" יומי. אומרים לת

לזון רכניו וזה לפרש המילוק שבין שלשה ושלשה, שאין מיי"ו זו מורה לשון נקבה שהלזון נקבה שלם שבע, ומיי"ו הוא לתבר ולקשר את הדיעה למהיט שלחרייו, וכן הוא המשפט בכל קיסור שהה"א נספק למ"י, מונה טובה, אחוה אחוה, ואמר שיעשו זאת לךך ביאור היך אפשר לקשר עם המספר הלא חי אפשר לומר שלשה של ימים, לזה בא רשי"י בפירושו לתלן בין מיצט שלשה שהוא עם מספר ובין שלשה שהיא עם דבר, כלומר כשחמק ותלדף ג' דברים ביחד, יהיה אחד דבר שיהיה כגון ימים או שעות או פירוט או בתים או אנשים וכו' יהיה שמו של דבר זה שלשה, ושמו בלע"ז טרלי"א, ובלשוננו דרי"היט, ואם הוא עם דבר או נסון הקיסור, למשל אחיה הוא עם דבר, שמו של דבר זה הוא אחוה, לפי שהוא אחוה של אחים אדם, ואומר אחוה של ראיין או אחוה ראובן ולא של שמעון, כמו כן: ד' זה שמו בילוט, מפי שיש בו שלשה דברים, אף אינו יודע מה זו דברים, לזה אמרין שלוש של ימים או שלשה ימים (רא"ם), ויש כמה שיטות בדרך זה לתלן בין שלשה ובין שלשה, יש אומרים שלשה פירושו רשעים אשר לא כן שלשה, ויש אומרים שלשה פירושו שנים ולא כן שלשה, גם יש אומרים כי שלשה פירושו שלימים אבל שלשה יכול להיות חקרים, וכו', אבל לבולם איס לאו פירכא, והעיקר על פי פשוטו (כי ודאי שיש בכל קוך וקוף רמזים והודות אין שיטור) שאין שום חילוק ביניהם לענין המשמעות, אלא דבר דיוט הוא שם פשטיות מודמיו הקדושה נכונה ביומי ובמליות אשר אם חרף כל סכס מומחה שנשלים ומשלים ועד פולם לא

אור החיים

והכונה אל האמת כי ב' ימי חושך היו אחד ששמש בג' ימים שלא ראו וגו' וא' ששמש בג' ימים אחרים שלא קמו וגו':

כב. ולכל בני ישראל היה אור וגו'. דקדק לומר ולכלי' לומר שכל אחד ואחד מישראל של

שכיח הולך לבית במצרי היום לו אור במושבותם של המצריים י"י. או יכוין לומר אור זה ממין מולאו ואמר שהוא אור במושבותם י"י והסר היכה אשר

אור בדיר

ל) ומה יהיה חסר אם יאמר ובני ישראל וכו'. לא) דלא לא כן אלא במושבותם של ישראל יהיה פמיה עם מה כאלה ולכל בני ישראל. לב) פירוש ממקור האור. לג) ולא אמר להמללא להכיר החשך.

אונקלוס

קבל לקמב: כַּ לא חוו אנש ית אחוהו וקא קמו אנש מתחתוהו תלתא יומין וקבל בני ישראל תורה נהורא במושבגהונו: כַּ וקרא פרעה למשה ואמר לכו עבדו אתיהוה

רשי"י

לנו חיצות הכרבה חסרות אלי"ף, לפי שאין הכרח האלף נכרת כל כך אף הכתוב מקפיד על הסדרות, כגון (שפ"ב י"ב) ולא יחל עם טרבו, כמו לא יחל, לא יעב אכלו, וכן (שפ"ב י"ב) יהורנו חיל, כמו ויחורנו, ואונקלוס תרגם* לשון הסרה, כמו (יה"ד י"ב) לא ימנע, דבר דיעודי קבילי' ליליא, כשיגיע סמוך לאור היום, אבל אף בדבר מיושב על הו"ו לא יומנעו כפי שהוא כתיב אחר ויכי חשך, ומדרש הגדה (יה"ד י"ב) פותרו לשון (יה"ד י"ב) ממשכ"י בלחריס, שכיח כפול ומתפזר ועצ עד שכיח בו ממשכ"י:

(כב) וידו חשך מפלה וגו' שלשת ימים וגו'. חשך של אופל"י שנה ראו איש את אחיו (חיות) ג' ימים, ועוד שששת ימים אחרים חשך מתפזר על זה שלא קמו איש מתחתיו, יושב אף יכול לעמוד ועומד אף יכול לישב (ש"ר - א"ח), ולמה הביא עליכם חשך י"י, שכיח בישראל באותו הדור* רשעים יגא היו

אור החיים

מש שבט הלילה אי יבא יחמיז מנת חשך, ואיך הו"ו שעליו אין לו שנה, והי"ל בימם חשך או כשימם חשך, בשלמה אם היה כה"ב להכך ימם חשך ימם חשך נישא, שאם לא היה הו"ו ואי המוסף אלא וכו' המקשר הדברים זה אחר זה כמו בכל המורה כגון ויחוק ה' את לב פרעה ולא שלח וגו', ואף היה פירושו ימם חשך (ויסיה כשימם חשך) יהיה חשך (של מכה), אבל באשר הוא עם לא יחש הו"ו (לברש): ל) פ"י המשכות בא מחמת האופל כמו טריל בעצם, ולא שכיח בו ממש כמו מש"י חס הכסף משרש שום (רא"ם): ל) פ"י המשכות בא מחמת האופל כמו טריל בעצם, ולא שכיח בו ממש כמו מש"י ימים הסגים, ומה כל חקרין המכה היתה רק שלא ראו וגו' (שה"ד), וההכרח היה שאמר הכתוב ב' פעמים שלשה ימים, ועוד אם לא קמו פשיטא שלא ראו, וגם בלא זה מיצט חשך פירושו שלא ראו (רא"ם), ומה שהוסיף פומד אינו יכול לישב פשיטא הוא מכה כל שכן שלא יכול לחפש מקום למושבו (במ"ח): לא) קשה לו דבר זה בחשך יותר מבעשר מכות, אחר שפירט שהיתה מכה זו ב' אופנים, מה שלא היה כן בשאר מכות (מ"ל), ועוד הלא הכלית המכות היה לקדש שמו וינברך למען הדע כי אי ה' בקרב הארץ, ובמכת חשך הלא לא ראו כי לישראל היה אור במושבותם (ד"ד), ועוד בשלמה שאר מכות היה ביכלתי לשון ולהכע בכל חשך זמן המכה, אבל במכת חשך אפילו לוח ממקומו לא היה יכול (כ"י), ועוד הלא כבר הניח

שמות י בא קמב

חשך: לב. ויט משה אתידו עליהשמים ויהי חשך אפלה בכלארץ מצרים

לקמב בדיר

רשי"י בלשוננו חזר דבר אחד ב' פעמים כדי להקביר הדבר בימר שאת, אמר והשחר עליהם חשך חסר ממשכו על לילה, וחסר לומר דבר זה פלמו בלשון אחר, ואמר, וחסך של לילה יאמנם והשחר עדי, והבן (לברש - מ"ל - ד"ד): כז) חזיה וז "קנל" פירושו אפלה, שם מרגוס כפסוק הפסוק חשך אפילה חשך קבל, ומצינו את האונקלוס משי דמקום שיש בפירושו חקרן האל"ף מנא, ועוד שהיה די לומר וימם חשך על ארץ מצרים, ומימד הוא אומר ויכי חשך, אבל גם היה לא נישא ליה משני הו"ו וכו' שמפרש והולך, לזה מצינו גם המדרש (מ"ל), וממה שראינו אחר האמת שהיו ב' ימי חשך נוכל לומר שנמכוך אחר הקב"ה בלוי לשון זה של ימם שטול לפרש בו בין לשון אמש על ג' ימים הראשונים ובין לשון ממשע על ג' הסגים, ואלו ואלו וכו' (נח"י): כח) כי לפי האונקלוס יהיה פ"י הכתוב יהי חשך שיבא מכת חשך, אבל אם יבא המכה בלילה אינו ניכר ואינו שום מכה שהלא גם בלא זה הוא חשך, לזה אמר הכתוב אימתי יבא המכה כשימם חשך פ"י בזמן שהיה לךך להיות

מש שבט הלילה אי יבא יחמיז מנת חשך, ואיך הו"ו שעליו אין לו שנה, והי"ל בימם חשך או כשימם חשך, בשלמה אם היה כה"ב להכך ימם חשך ימם חשך נישא, שאם לא היה הו"ו ואי המוסף אלא וכו' המקשר הדברים זה אחר זה כמו בכל המורה כגון ויחוק ה' את לב פרעה ולא שלח וגו', ואף היה פירושו ימם חשך (ויסיה כשימם חשך) יהיה חשך (של מכה), אבל באשר הוא עם לא יחש הו"ו (לברש): ל) פ"י המשכות בא מחמת האופל כמו טריל בעצם, ולא שכיח בו ממש כמו מש"י חס הכסף משרש שום (רא"ם): ל) פ"י המשכות בא מחמת האופל כמו טריל בעצם, ולא שכיח בו ממש כמו מש"י ימים הסגים, ומה כל חקרין המכה היתה רק שלא ראו וגו' (שה"ד), וההכרח היה שאמר הכתוב ב' פעמים שלשה ימים, ועוד אם לא קמו פשיטא שלא ראו, וגם בלא זה מיצט חשך פירושו שלא ראו (רא"ם), ומה שהוסיף פומד אינו יכול לישב פשיטא הוא מכה כל שכן שלא יכול לחפש מקום למושבו (במ"ח): לא) קשה לו דבר זה בחשך יותר מבעשר מכות, אחר שפירט שהיתה מכה זו ב' אופנים, מה שלא היה כן בשאר מכות (מ"ל), ועוד הלא הכלית המכות היה לקדש שמו וינברך למען הדע כי אי ה' בקרב הארץ, ובמכת חשך הלא לא ראו כי לישראל היה אור במושבותם (ד"ד), ועוד בשלמה שאר מכות היה ביכלתי לשון ולהכע בכל חשך זמן המכה, אבל במכת חשך אפילו לוח ממקומו לא היה יכול (כ"י), ועוד הלא כבר הניח

אור החיים

כב. ויט משה את ידו. לל"ד למה במכת הארבה הסמוכה לה כגם שאמר אליו ה' נטח ידך אמר הכתוב ויט משה את מטוה וגו"י) וגם בכל המכות לא היה מכה שהכור כה נעית יד אלא מטה ובמכה זו אמר את ידו. ואולי שיחכוון

אור בדיר

כז) הרי שפירוש נעית יד בנטו. כח) פירוש ממקום קדוש עליין. כט) אם כן מורה קושא לדומיה.

אור החיים על שמות י בא

סוּם וּרְכָבוּ רָמָה בַּיּוֹם: ס'כב וַיִּסַּע מֹשֶׁה
 אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל־
 מִדְבַר־שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹש־יָמִים
 בַּמִּדְבָּר וְלֹא־מָצְאוּ מַיִם: כג וַיָּבֹאוּ
 מַרְתָּה וְלֹא יָכְלוּ לְשַׁתֵּת מַיִם מִמֶּנָּה
 בְּיַמֵּי מָרִים הֵם עַל־פִּי קָרָא־שְׁמָה מָרָה:

וּנְתַנָּא וְנִאֲרָא דְרִלְיָה הוּא סוּסָא
 וְרִכְבָּהּ רָמָה בַּיּוֹם: כב וַיִּסַּע
 מֹשֶׁה יְתֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף
 וַיֵּצְאוּ אֶל־מִדְבַר־שׁוּר וַיֵּלְכוּ
 תְּלָתָא יוֹמִין בַּמִּדְבָּרָא וְלֹא
 אִשְׁקִיחוּ מַיִם: כג וַיָּבֹאוּ
 מַרְתָּה וְלֹא יָכְלוּ לְשַׁתֵּי מַיִם מִמֶּנָּה
 אַרְי מָרִים הֵם עַל־פִּי קָרָא

לקם בהיר

רשי

(סו): (כב) ויסע משה, הכיטיי בעל כרחם, שטטרי מזרים (אה) סוכיסם בחכמינו זכב וכסף ואזנים עוצות, והיו ישראל מולאים אחסם בים, וגדולה היחה בחסם הים מבחח מזרים, שנאמר (כד) ויבאו מרתה, כמו למרה, היא בסיף תיבה במקום למיד בחחלה, והחירו היא במקום היא הנשרבת בחיבת מרהי, ובמניכחה כשהיא נדבקת לכיה שהיא מוסיף במקום למיד, תהפך הכיה של שרש לחירו, וכן כל היה שהיא שרש בחיבה* תהפך לחירו במניכחה, כמו (פסד כד) חמה חן לו, והחמו בערה בו (פסד כד) חם, כרי היה של שרש נהפכה לחירו מפני שנסמכת אל הוליו הנוספת, וכן ענד

שם שמואל י' ע"ב

אור החיים

הם נוגעים בדבר להיותם אלוהים: כב. ויסע משה וגו' (י) פירוט נסיעה זו על פי משה נסעוה ומגלן ואיך על פי כ: כג. ויבואו מרתה וגו'. לרץ לדעת למה לפעמים יקרא לה מרתה (י) ולפעמים מרה, ונראה כי שם המקום היה

אור בהיר

קבג) אלו שחיריו של רשי זיל בשם הנאומה לא נראה לו לפי פשוטו, וקראו זו היא דעת האג"ר יושע במחלתה. קבד) הנה שרשי זיל מישנו עטוב טעם, עם כל זאת היה לו לומר יבואו למרה, אלא ודאי כי מרה שמו. קבד) אשר שמה

שָׁמָּה קָרָה: כד וַאֲתָרְעֻמוּ עִמָּא
 עַל מֹשֶׁה לְמִסְרֵי קָה נִשְׁתַּחֲוִי
 כה וַיִּצְלַח קָרָם יי וְאֶלְפָה יי אֶעֱמָ
 וְקָרָא לְמָא וּבְכִסְמוּ מָא תְּכֻן עַד
 כד וַיֵּלְכוּ הָעָם עַל־מֹשֶׁה לְאמֹר מַה־
 נַשְׁתַּחֲוִי: כה וַיִּצְעַק אֱלֹהֵיהֶם וַיִּזְרְחוּ
 יְהוָה עִץ וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים וַיִּמְתְּקוּ
 הַמַּיִם שֵׁם שֵׁם לוֹ חֶק וּמִשְׁפַּט וְשֵׁם

שָׁמָּה קָרָה: כד וַאֲתָרְעֻמוּ עִמָּא
 עַל מֹשֶׁה לְמִסְרֵי קָה נִשְׁתַּחֲוִי
 כה וַיִּצְלַח קָרָם יי וְאֶלְפָה יי אֶעֱמָ
 וְקָרָא לְמָא וּבְכִסְמוּ מָא תְּכֻן עַד

רשי

לקם בהיר

ואמרה, הנה אחתיו בנהם (כד) ויבאו מרתה, ללשם חיה נכב כ: (ד) חכמהו חירו נהם (ה) חכמה נשי ד: (ה) והשבתו הרמחה (פ) ח: (כד) וילכו, לשון נפעל* הואי, וכן התרגום נשון נפעל* הואי יאחרטמו, וכן דרך לשון חנוכה נהסב הדבור אל האדם, מחלוק, מתרועע, ולא אמר לוק, רועס, וכן יאמר הלועז דקומפיל ושייך שייך מוכב דדבור אנוי באמרו שייך: (כ) שם שם לו, במרה נשן להם מקלת פרשויה של חורה שיחטסקו בהסיי שבת ופרה לדומה ודיין (מכיל): ושם נסרה, לפס"י (כ), יראה קשי ערפו* שלא נמלכו במרה כלשון יפה, שייך שמואל י' ע"ב

אומה הם לא תהפך (ג"א): (עב) סיגה זו ששרשו לון וכיולא בו כגון הכנה ששרשו כין כשאל לומר שפעלו ועשו נקוד אות השימוש בקמ"ץ קמין, וכן כגון הם היה בל לומר שפעלו ועשו היל"ל ילגו, אבל אם אות השימוש נקוד חיריק ילגו או היקט פירושו הפפעלו, לומר הם בעצמם עשו מובנים, וגם האונקלוס אמר ואלקעמו ולא אמר ואלקעמו, וגמר לומר רשי שהגם שהכונה שטמו דברים כלפי מעלה, כלפי אחרים ולא עלמם אפרעמו, אעפ"כ דרך וסדר הדיבור להסב על עצמו כאלו דובר בעצמו על עצמו, ולא דוקא בלשון עברי וארמי הוא כן, אלא בכל לשון לע"י, וגם בלשונות אחרים ע"ד רש"י וי"ץ אפ"י (כ"א"י): (עג) פי' לא למעשה אלא להלכה שלמדו חורה ולא ילכו בעל, שהרי פרה לא עשו אלא אחר שהוקם המשכן שנאמר נחם פני אהל מועד, גם שבת לא נלטו עדיין, והי' יאל לו מחיבת קם, שלא אמר נתן להם או צוים אלא כלשון ערוך להעמיק לבד ולהבדיל דיני חורה, ולזה בחר בג' אלה, עדיני שבת עמוקים והפנים מני ים, וכן המשפטים, גם הלכות וחקי דיני פרה עמוק עמוק מי יגאלני (ג"א), גם יש טייה למה דוקא פרה, כדי שלא יקשה להם שמתיר טמאים ומטמא טהורים, שכלן במרה ראו ששן מר ממשיך נדרים וליה קשרם הכתוב נידוד וימתקו המים שם שם לו (מהר"א - בדי"ט), והנה אמר ב' דברים, פרה יאל לו מחיבת חק כי זו חק שבחוקים (ותן הסתם ראה כן במדרש הנעלם מאתנו או אפשר שמקור דברי רבינו מיוגר לפרשת פרה ממרה חק גורג, דברים יאל לו מחיבת משפט כי זה משפטו, ושבת מדכחיב בעשרת הדברות כאשר לך ובי' פי' כבר לך, והגם שגם במלות כיבוד אב ואם כחיב כאשר לך, וכן הוא דעם חיל במחלתה ובסנהדרין, רשי השמיטו כלן לפי שאין הלכה זו רשנה ועמוקה, גם לא נרמו כלן בפסוק זה, ועיקר עבודתו ליישב ולפרש פשטיות הכתובים, אבל בפי' משפטים (כ"ד ג') שנאמר והם כל המשפטים מנה ומשכ רשיי גם מלות כיבוד אב ואם, לפי שבאמת נלטו במרה גם עליה (רא"ם): (עד) פי' חחר להקב"ה הנזכר בעמוך,

אור החיים

אומרו כי מרים כסיי, לנד שקריאת שם מרה הוא על העתיד ואל עדיין לא נקרא שמה מרה וכללו אמר לשחות מים ממרתה, לזה הולך לומר כי מרים הם והבן:

אור בהיר

מרה. קבג) פי' שללואיה נסיות טעם זה מיומה, שנאמרו ולא יכלו לשחות מים ממרה, ומכן הוא שמתחם מריכותו לא יכלו לשחות, שהלא מטעם זה קראו שמו מרה, ולדרכו נכון הוא, שהרי לו כשאלו לשם ולא יכלו לשחות לא היה עדיין שמו מרה, אלא סכחיב קראו על שם העמיה, ובאמת היה לרץ לשחות ולא יכלו לשחות מים ממרתה, ואם כן הולך לנשיית טעם, ואם תאמר והלא פירשם מפני אמר הכתוב ויטו במרה ויטו עמוק ממרה, הרי שהמקום נקרא מרה ולא מרהה, אין אן קושיל, שאפשר שאמר כן קראו גם המקום מרה על שם העמיה. קבד) למה כפל, ולמה לא די לומר או ילגו או ילגמו, לכן לא די לומר וילגמו העם

נסהו: כי ויאמר אבישמוע תשמע לקול יהוה אלהיך ותישר בעיניו תעשה והאונת למצותיו ושמתך כל הקיו פלהמחלה אשרשמתו במצרים לאאשים עליך כי אני

לקם בדרך

שם שם לו, הקציה שם לו נשם, והוא נסאו נשם, ומכרע ע"פ פשוטו כר אליעזר במחלתא ולא כר יהושע שפירש נסאו מלשון ארס נסו, כלומר גדלו, כי לא מניע צמרה שום גדולה כמו בים סוף ובמעמד הנבטה, ולא אמר שהקיו הוא אם ישמרו מצותו שלטונו צמרה, כי כבר אמרנו שלא נטחו למעשה כי עדין לא היה עת לפשות פרה, גם דייט לא שייך אלא לדין בשעה שאלו לפניו בעלי דייט (ג"א), גם הלשון מוכח בן שאין זה חוק ומשפט, אלא עת הפטם מינת "שם", שהיל"ל שם לו חק ומשפט ונשאו (ד"ד): עדה חיות שמיעת אהן, אלא כמו ושמע יעקב אל אביו, ודי דברים נאמרו כאן, ובמחילתא שידעו חיל כל אשת, קול זו י הדנחוח וכו', אבל רבינו נטה מפירושה כי אינם לפי פשוטו, כי כולם נאמרו על העתיד שעדין לא נטחו בכל זה, ואמר שקול ה' הוא כלל שמקבל עליך עול מלכותו כולל, ואח"כ פרט הכחוש ג' דברים שיגשם בקבלה: עו) פ"י שמקבל עליך לפשות כל מה שיגוה לך: עו) פ"י שלא כמלות אשתי מלומדה, שבה נראה שקבלתך יהיה משום שגור עליך ואין לך ברייה להפטר ממנה, אבל הדקדוק בזה מורה על הרצון טוב: עו) הגם שחיבת חק יוכל להאמר על כל האורה, וגם נאמרה על הפסח ועל מפילין וכו', כי הגם שיש להמטה טעם נכון, מ"מ דבר המחייב אותך לפשות הוא שכן גר המלך מלכו של פולס ג"ה, עכ"ל נמקם שנאמרה מינה זו אלא שאר מלות ומשפטים בהכרח שפירושו אותן מלות שאין להם פילוסופיה, או שאין אלה יודע טעמה, וכאן בא לומר שגם אותן מלות אם מקבל עליך צוה יהיה קבלתך שלם ורצון לייבנם תחת עול מלכותו יתברך (רא"ם): עט) וכי מתאר שלא שם, רפואה נמה, אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן וכו' אם תשמע לא אשים ולא לא תשמע אשים, אפי"כ כי אני ה' רופאך (במרא), פ"י אם יעשה תשובה (ב"ל), ולפ"י באומר לא אשים בכלל כי דברים, לא אשים, ואשים, ובה פירש "כ"י לפת טעם על פליו השני, מדוע נקרא וזה לא אשים כי אני ה' רופאך: פ) אמר "מחיריים" שכן

אור החיים

כו. אם שמוע וגו' פירוש אם שמוע לתק (דברים ד' ל"ג) בשמע עם קול אלהים וגו', ומשפט אשר שם כאומר בסמוך חזרו ומצדדים שיזכו למה שזכו אחר כך, וכו' נתן להם לשמוע בקול ה' פירוש ממנו יתברך, על דרך אומרו שבה ודייט קדם (סנהדרין ג"ה) לנסותם אם

אור בדרך

מה נסאה, שכל זה אין הקפדה, גם לא די לומר ויגזר מה נסאה, שאלו נשמע שאמירה זו מה נסאה" בכל אופנים שיהיה נקרא תלונה, זה אינו אמת, לה אמר ויגזר לאמר, שאמירתם זו יהיה כשלושה. קב) ק"ל הלא הכוונת מיהו וכו', קול ה', ישר נשימו, מנוסיו, כל חקיו, ועדין לא שם לו אלא חק אחד ומשפט אחד, גם לא למרן הכפל ששע טעמה. ק) למעמד הנבטה.

אנא יי אקד: כי ואתו לאלים ותמן חר עשר מכוועין רפין ושבעין

רשי

י) רפאות הכי לשבך (מל"ג): כו) שתיים עשרה עינת מים. כנגד ר"ב שבצנים חדמוני" להם, ושבצנים חמרים כנגד שבצנים זקנים (מ"א):

לקם בדרך

ההסס אין חלם דורש דעת הרופא עד שנסלה, גם הרופא אין מטרוסו לטבד ולהחיה, אבל הרופא הטוב והנאמן אינו מספר מן הסולה עד שחזירו לבל תשוב עוד, והמטל אינו חמש שהמטל אלא טוב ממנו, שהרופא כל בשר מזהיר מקודם, והד"רס ו"ל ראה להגים "שמחיליים" לוחך, ואין לירך (בד"א), ומה שהביא רחיה ממגלי שהמורה רפואה היא, פירושו מכה כל שכן, שאם יש צמחה לרפואה מי שכבר נחלה כ"ש שצמחה לשמור מן החולי (ג"א), ומה שטען הרמב"ן ו"ל שהיך יאמר הארון לעבדו אם תעשה כל רצוני לא אמינת, אין טענה, כי הלא יש חולאים שגוף אוחס הקציה בטבע כמו לים ופחים הנאים ממנה פשיעה וכדומה, או חולי הנדבק, ופעמים האור המעופש וטבע הארץ גורם, אבל הפורה מליך מדברים המכילים למולאים אלו, וכו' זה דומה לארון שאומר לעבדו אם תעשה כל רצוני אהן עליך שמירה מלביט ומרואים (רא"ם): פא) פ"י הכתוב מספר ההשגחה הפרטית והחיה יסירה, שאל"כ מאי קמ"ל, ופ"י נודתו להם, שהגם שהמלך בריאתם יהיה משמח ימי בראשית, אבל משבאו ישראל לשם נמרכו בהם המים לנרסם כדאיחא כל זאת במחילתא (ב"ב), והראה להם הקציה כי קודם שאלם הכין להם לפי מספרם (לשון ג"א), וכפ"ל כטוב לאמר: נודתו ר"ל שגם היו מולאים אותן, אבל אין לפרש שנודתו להם עכשיו דהא כתיב אין כל מדע סתם השמש עב"ל, הנה מה שכתב שלא עבדו נבראו זה אמת והוא מדברי חז"ל במחילתא שהגורא ב"ה בשעת ברא פולמו בראש, אבל מה שהכריח מקרא דאין כל מדע אינו כלום דמדעים כאלו לפשות משייטת מדעים ולטוע אלנות הדעים הם מעשים בכל דם ואין זה עמן לאין כל מדע זה פשוט (מ"ל):

אור החיים

ישמעו למלות אלו ירום הכורח כולה, והוא אומר למעלה ושם נסוכו" פירוש אם יעמוד בקבלה כחורה, ותמלא שאלך רמו הכתוב ד' מלות ללמוד וללמד לשמור ולעשות, כנגד ללמוד אמר אם שמע וגו' בקול ה' זו הלמוד תורה, ובפל השמיעה לטעם החכר, גם לרמוז להם שיהיה עסק הכורח בחשך גדול שהגם שעודו לומד יתארה ללמוד עוד"ם) וזה יגיד שאינו שבע וקן בלימודו, וכנגד ללמד אמר וכישר בעיניו העשה על דרך אומרים ו"ל (נדריס ל"ז), מה אני צמחם אף אחה צמחם, ושיעור הדברים הוא על זה הדרך והישר בעיניו יתברך לפשות הוא עם בראויו שמתן להם הכורח צמחם העשה גם כן אחה, וכנגד מלות פשח אמר והאונת למנוסיו, וכנגד מלות לא תעשה אמר ושמרת כל

אור בדרך

קב) שאין ידוע מה זו האפיין, ולדברי רש"י ו"ל היה לו לומר זאת קודם אומרנו ונל יכלו לשפוט, לא אמר שימקו המים ואחר שם לו חק ומשפט. קב) חוה פ"י ששע, כשאלת בשוך השמיעה, משמע, מתארה לשמור. קב) פירוש הגם שיהיה באופן אשר שמתי צמחם, אבל עליך לא אשים. קב) אם אין מהלה למה לרופא.

בין צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר לא עבדו: פ דים כיהנה היום פא בער בתגור והיו כל יודים וכל עשה רשעה קש ולהט אתם היום הפא אמר יהוה צבאות אשר לא יעזב להם שרש וענף: וזרתה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם בעגלי

לדלא פלחו קדמויה: י ארי הא יומא אהא בעיר פתגורא יהון כל רשעיא וכל עבדי חטאה חלשין פקשא וילחך יהון יומא ראמי אמר י צבאות דלא ישבוק להון פר ובר פרי כותדעין לבין דחלי שמי שמשא פוכו

רש"י

(יט) כי הנה היום בא. יום זה לטון שמש הוא, סבך אמרו חכמים (גדלים ה) אין ניהנם לעמיד לטא, אלא הקציה מולא המה פנולמיקה, ורשעים נדונים בה ולדיקים מרפאים בה, וזהו שנאמר

מצודת דוד

עובדי אלהים, הנה אז תשובו וראוי הפרש בין צדיק לרשע: בין עובד וגו'. כפל הדבר במלות שונות: (יט) כי הנה היום בא. יום המשפט הבא יבער כתגור אש לעשות כליה ברשעים, והיו נוחים להשרף כקש, ולהבט אש ריום הבא תלהט אותם עד ישאר מהם זכרון מה: (כ) וזרתה לכם, אבל לכם יראי שמי תזרח שמש צדקה, ריעה לומר הצדקה שעשייתם יאיר לכם כשמש. והוא ענין משל, לומר מצות הצדקה בעצמה תשלם לכם גמול טוב: ימרפא בכנפיה בורחתה יהיה לכם רפואה והענוג. ורימה פרישה האור וזרתתה לפרשת הכנפים, כי השמש יפרוש אורו על הארץ ככנפים הפרושות, וכן נאמר ואלו ב כי בשחר פווש על ההרים: ויצאתם, בכל מקום שתצאו

רד"ק

לרשע, ולא יאמרו עוד כל עושה רע טוב בעיני ה', שוא עבדו אלהים: (יט) כי יגדו. יום המשפט המשיל אותו לאש בוערת, כמו שאמר למעלה (פסוק ב) כי הוא כאש מצורף: קש, כמו קש יבש יהיו, שיכלו מהרה: וזהו, כי ותלהט מוסרי הרים (יכרם לב כו): ש"ש וענף, כתרגומו בר ובר בר, כי הכן הראשון כמו שרש, והנולד ממנו כמו ענף: (כ) וזרתה

מדרשי חז"ל

לישראל בני הור זהירים במצות אחת ניטלים שכן, שלא תאמרו על חינום אחת יענים, ואנו עובדים לאלהים, והע"א עובדים לאלילים, יש לכם היים לראות מה כיונם לבניכם. (תלמוד ש).

(כ) וזרתה לכם יראי שמי וגו'. מאי דכתיב וזרתה לכם יראי שמי וכו', אלו בני אדם שהן יראין להתראי שם שמים לבטלה, "שמש צדקה ומרפא" אמר אביי: שמע מינד חרגא דיומא מי, ופליגא דריל דאמר אין גיהנם לעולם הבא, אלא הקביה מוציא חמה מנרתיקה, צדיקים מחרפאין בה ורשעים נידונין בה, שנאמר וזרתה לכם יראי

בין צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר לא עבדו: פ דים כיהנה היום פא בער בתגור והיו כל יודים וכל עשה רשעה קש ולהט אתם היום הפא אמר יהוה צבאות אשר לא יעזב להם שרש וענף: וזרתה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם בעגלי

לדלא פלחו קדמויה: י ארי הא יומא אהא בעיר פתגורא יהון כל רשעיא וכל עבדי חטאה חלשין פקשא וילחך יהון יומא ראמי אמר י צבאות דלא ישבוק להון פר ובר פרי כותדעין לבין דחלי שמי שמשא פוכו

רש"י

זרתה לכם יראי וגו'. שורש וענף. נאל ובר נאל: (כ) וזרתה לכם, לטון שומן, כמו כי תפוטו כעגלה דשה (ימיה ג יא): כעגלי מרבק. הנמקים לנקה לפטס, קופיליא עללי:

מצודת ציון

יט) בוער, ענין שרפה: קש, הוא התבן הדק: וזהו, ענין שריפה והתלהבות: כמו אש להט (חליל קד ז): לא יעזוב, לא ייחז: (כ) וזרתה, ענין ריבוי, ריעה לומר ענין רבוי, וכן כי תפוטו כעגלה דשה (ימיה ג יא): כעגלי מרבק. הנמקים לנקה לפטס, קופיליא עללי:

לכם יראי שמי. הנה הרשעים יכלה היום הבא, וליראי ה' יזרח אותי היום שמש צדקה, כל"מ שינצלו מכל רע וישמחו בלב טוב, וטעם בכנפיה, כי השמש יפרוש אורו על הארץ, וכמו כנפים פרושות וזרתתו, וכן אמר (ויאל כ ב) בשחר פווש על ההרים: ויצאתם ופשתם, בכל אשר תצאו חפרו ותורבו, כעגלי מרבק שנולדים בשומן ובשר: ופשתם,

שמי שמש וגו'. ולא עוד אלא שמתעדתן בה שנאמר ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק, ורשעים נידונין בה, שנאמר הנה היום בא בוער כתגור וגו'. (גדלים ה). קמני בני רשעי ישראל אין כאן לעולם הבא, שנאמר כי הנה היום בא בוער כתגור וגו' אשר לא יעזוב להם שורש וענף, שורש בעולם הזה וענף לעולם הבא. (ספורין ק'). שמש צדקה וגו'. שמש בשבת צדקה לפנינו, שנאמר וזרתה לכם יראי שמי שמש צדקה וגו'. (תענית ט). וזרתה לכם יראי שמי וגו', איל הקביה ליעקב אחת

בכנפיה ותפוקו ותפוקו כעגלי מרבק: כא ועפותם רשעים פיריהו אפר תחת כפות רגליכם ביום אשר אני עליה אמר יהוה צבאות: פ כב זכרו

זכרו י צבאות: כב אדכרו אוריתא דמשה עבדי די פקדית ומה בחורב על כל

רש"י

(כא) וזרתה לכם, וכנפתם, לטון שומן, וזומה לו זכס עשו לדי כפילין (יחזקאל כג ג):

מצודת ציון

זכרו י צבאות: כב אדכרו אוריתא דמשה עבדי די פקדית ומה בחורב על כל

מצודת דוד

ותבואו, התענוגו בטוב ותתרכו בבשר ועומן בעגלים המפוטמים כמרבק, והוא הדיר שלהם: (כא) ופשותם רשעים, אחם תמעכו ותכתשו את הרשעים, כי הם יהיו לאפר מונח תחת רגליכם ורמסו אותם: ביום אשר אני עושה, זה יהיה ביום הגמול אשר אני מיעד אותם: (כב) זכרו תורת משה עבדי, ריעה לומר הואיל ותקבלו גמול טוב, לכן ככל דור ודור זכרו התורה שמסרד לכם משה עבדי, כי בשמירתה תקבלו הגמול:

רד"ק

ענין רבוי, וכן כי תפוטו כעגלה דשה (ימיה ג יא), יפשו פרישו (תכתיב א ז), והוא בשקל וקמתם אלא שיה בחיזק, והיה ראוי בתשלומו ויפישתם בשקל וירישתם אותה (גדלים ז יא) בחיזק, ובנפול ע"ן הפעל הוטלה חנונתה על פי"א הפעל, ומרבק הוא מקום שמכניסין שם העגלים לפטסם, ורבותינו ז"ל קיימים יהיו מרבם רגלי הצדיקים: ביום אשר אני עושה, ביום המשפט שאנו שופטים לכליין, ואמר אפר דרך משל, לפי שהיום הבא ישרוף אותם: (כב) זכרו תורת משה עבדי, אמר עד שלא יבא יום המשפט, זכרו ככל יור ידור תורת משה עבדי, לעשות ככל הכתוב בה:

מדרשי חז"ל

תורה היכי היא, אמרה לו אלרים הכין דרכה וגו', רלך אצל ים ואמר לו אני עמדי, הלך אצל תהום איל אין כי שנאמר תהום אפר לא כי יזא וים אמר אין עמרי, אברון ומית אמרו באזנונו שמענו שמעה, חור יאמר לפני הקביה רבשיע חפשיין בכל הארץ ולא מצאתיה, אמר לו לך אצל בן עמרם, הלך אצל משה אמר לו תויד שנתן לך הקביה זיבן היא, אמר לו וכו' מה אני שנתן לי הקביה חודה, אמר לו הקביה למשר משה כדאי אתה, אמר לפני רבשיע חמה נזוה יש לך שאתה משרעשע עמה ככל יום אני אחזיק טובה לפצוטי, אמר לו הקביה למשה הואיל ומיעש עמך תקרא על שמך, שנאמר זכרו תורת משה עבדי. (שבת פט)

זכרו תורת משה עבדי וגו', הלא תידה די היא,

והבנים ב) לא תשחית את עמך, וזהו בלב רבו. הוא הטחן עמך טובה להנצל מפניך יצר הרע וכו', ורצונו ז"ל (תחומא בשלח) דרשו שכו' עץ מר ונמתק מר צמר, רזה למר שנתן לו עמך שהוא מר לנהוג בציון וכיוצא בזה, ועל ידי זה נתרפא וימתקו המים מימי החורב (ג) וכל המשך הפסוקים יצארו אחר זה.

עוד יש לבאר עץ מר, דליתא בש"ס תענית דף כ"ד ע"א דני געילא גזרו תעניתא ולא אתי מערבא חנא לכו לושעיה זעירא דמן הצריא וכו' אם משיני העדה נעפחה לעגבה (ג) משל לכלה שכיחה בניה חגי' בזמן שעיני' יפות אין כל גופה לריכב בדיקה, פיני' מרופות כל גופה לריך בדיקה, ופירש רש"י כי עיני העדה שבה ראשים מאירין עיני העם, ואם עיני העדה רשעים דלה העם אין לריך בדיקה מה מפשיכס וכו', אחו פבדו ומאטרו ליה, אמרו בני מאחי' שבקי לי' דכה נמי

נועים לתולדות

וכיוצא בזה, ועל ידי זה נתרפא וימתקו המים, היינו שמימי התורה שער עכשיו נדמה לו שהוא מר נהפך לו עכשיו להיות מתוק.

(לה) הפסוקים יבוארו באות (נג).

(לו) רשיו"ל פירש דראשי העדה נקראים "עיני" לפי שהם מאירים עיני העם, וכשגזרו תענית גשמים ולא נענו דרש להם דאם עיני העדה הם רשעים זה גורם שגם דלת העם יהיו כן, ואז ציערו אותו עבדי הריש גלותא לפי שאמר דעיני העדה הם רשעים, ואמרו בני עירו להעבדים שגם אותם רגיל לצער, אבל בדאותם שכונתו הוא לשם שמים מניחים אותו, ולכן תניתו

והענין (ג) כי בארתי לעיל (יתרו פי' ר"ב) על שכלנו שלשה ימים בלא מים בלא חרוב לכן שוב לא יכלו לשחות מים ממרה כי מרים כ"ס, וכמו שכחז הרמב"ם פ"ב מכל' דיעוה כמו שיש חולי הגוף שאז טעם המחוק מעב לו למר, כך יש חולי הנפש אשר נדמה להם מתיקות החורב והעבודה למרה וכו' יש"ס.

והנה היים הרמב"ם שהרפואה שלך חנל החכמים שבה רופאי הנפשות וכו', וילד היא הרפואה, אם כי' נבט לב ינהג פלמו בציון כרצה, וישב למטה מן הכל וילבש בלי הסמכות וכו' וכיוצא בדברים אלו, עד שיעקר ממנו גובה הלג, ואז יחזור לדרך האמצעי וכו'.

וזהו ענינו שרימו הפסוק עלמו הרפואה הסכר לעיל, וכמו שנאמר ויורכו כי' ען, (ג) כי החכם נקרא ען כמו שנאמר

(לג) הלכו שלשת ימים ולא מצאו מים. היינו שלא עסקו בתורה שנאמר בה כל צמא לכו למים, ולכן לא יכלו לשחות מים ממרה כי מרים הם, היינו שהם עצמם נעשו מרים ונדמה להם מתיקות התורה למרה ומרירות, כי כמו שחולה הגוף טועם המתוק למר כן לחולה הנפש נדמה מתיקות התורה למר.

(לד) לא תשחית את עצה, דרשו בזוה"ק שלא ישחית את הת"ת, הנקרא עץ לפי שנתן עצה טובה היאך להנצל מעצת היצה"ד, וגם כאן הי' ויורדו ה' עץ, היינו לשמוע בקול הת"ת, ואחז"ל שהי' עץ מר ונמתק המר במר, הכוונה שהעצה שנתן הת"ת הי' מר, היינו לנהוג עצמו כבציון

והנה לא שמעת עד כה, (ל) משמע שביא הפיקר, ויש להבין מכו ענין המכה א' בצבורים חזקה.

וגראה לי לבאר המשך הפסוקים כה אמר ב' בהיות הלילה אני יולא בתוך מלרים, ומה כל צבור בארץ מלרים מצבור פרעה וגו', ולכל בני ישראל לא יחרץ כנג' לשון וגו', ולבסוף כתיב ועברתי בארץ מלרים, פירש רש"י בשם מכילתא כמלך המוצר ממקום למקום וכו', אפשה שפטים אני ב', והכפיקות רבו למכ לי' אני יולא, ועוד מאי ומת כל צבור דכוי לי' למימר אני מכה כל צבור, ועוד (ג) מאי כמלך המוצר וכו', ועוד מאי אפשה שפטים אני ב', ועוד מאי זה דקאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ וגו' שביא תמוה.

וגראה לי דליתא בש"ס (גדרים ח): לפיכך הקדוש צרוך הוא מוליא חמכ מנחקה, (ג) כרשעים נדונין צב ולדיקים מחרפאין צב, שנאמר ומלאכי ג' חרבה לכם יראי שמי שמש נדקה ומרפא בכנפי' וכו'.

נועים לתולדות

(לא) מה תלוי מיתת בכורים בענין מלך העובר ממקום למקום, וגם עשיית השפטים מה תלוי בהעברה ממקום למקום, ומה ענין לזה זאת דלכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו.

(לב) לעתיד הקב"ה מוציא החמה והשמש מהנרותיק שבה השמש, ויהי חום גדול, והרשעים נדונים בה להשרף מהחמימות הגדולה, ולצדיקים יהי' וורחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא ויתרפאו בה.

א"י יב. בפסוק ויאמר ה' אל משה נפח ידך על השמים ויכי חשך על ארץ מלרים וגו' ולכל בני ישראל כי' אור במוטבותם, וכבר זכרנו ציאר זה לפיל (שמות ע' י"א) יכו"ש, ועוד יש לדקדק למכ צמכ זה לוי נפח ידך על השמים, ועוד ולכל בני ישראל כי' אור וגו' מאי שגא מכה א' שהולך לאומרו שלח כי' לישראל, הא כל פשר מכות שביא למלרים לא היו לישראל.

וגב נבאר פסוקי פרשה בשלח (שמות טו) וילכו שלשה ימים במדבר ולא מלאו מים, ויצאו מרחה ולא יכלו לשחות מים ממרה כי מרים הם, וילינו על משה וגו' ויורכו ב' ען וגו', ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' א-לכין ובישר בעיניו העשכ וגו' כל המחלה אשר שמתי במלרים לא אשים עליך כי אני ה' רשףך, והכפיקות רבו, וכו' זה הוא כל המוצר שיעשה להם עבדו שהטיבו מעשיהם שכל המחלה לא אשים עליך, (כט) ועוד מה אני ה' רשףך לפי זה.

וגראה להבין ענין מכות צבורה שביא ראש (כל המכות כמו שנאמר (שמות ז)

החיים ותענוגי התענוגים, ואמר למען שתי אותותי אלה בקרבו, היינו דעל ידי שירד ממדריגתו ידבק עצמו באלו האותיות, ויהיו בקרבו ודבוק בו אור האין סוף שהוא תענוג התענוגים.

(כט) אם לא ישים בו המחלה אין מקום לרפואה, ומחו אומר אני רופאך.

(ל) לא שמעת עד כה, פירשיו"ל עד מכת בכורות שנאמר בו כה אמר ה', משמע שזה העיקר.

מלמד לו כיון דחזיק דכל מילי לשם שמים
שצדיק לי וכו' יעו"ש, ויש לבנין מה זכ
שאלמו כל נמי מלמד לו וכו'.

וגראה לי (א) דנלתי במקום אחר
יבראשית ע' פ"ה (קנא) וכו' יעו"ש,
אם כן בזה מלמד לו שאין לחטו מוחזקין
למדינת לכן סיני הכדה ערופות ורבות, ומכל
מקום כיון דלשם שמים נחזקין לא אמריק ליה.

ובזה יובן (א) ויורכו כ' ען שבי' ען (מר)
באופן [מר]. ואז המחיק מר במר ולא
במחשכ הדברים רכיס וק"ל.

נועם לתולדות

לו גם אתם, ולכאורה אין מובן כמה מצער
את בני העיר שיהא סבה שישאו לו פנים בי
ריש גלותא, ואדרבא הלא תלה כל האשמה
בהריש גלותא ולא בהם.

(לז) הכתוב גמר חסיד פסו אמונים
מבני אדם, פירש מהר"ל פוסטנר שלכן גמר
חסיד ואין חסיד לפי שפסו אמונים מבני
אדם ההמונים, שההמונים גרמו להיות גמר
חסיד, ויבואר עוד להיפוך שלכן פסו
אמונים מבני אדם ההמונים לפי שגמר
חסיד, שהחסיד גרם להיות פסו אמונים
מבני אדם ההמונים, שעיני העדה צריכים
לתלות בעצמם שהם הגורמים להמונים,
וההמונים צריכים לתלות שהם הגורמים
חטאת עיני העדה, נמצא שמה שציער את
הבני העיר הוא שאמר שהם הגורמים, וזה
שאמרו בני העיר שגם אתם מצער, היינו
שגם לבני העיר אומר שעיני העדה ומנהיגי
הם טרוטות ורכות ולא טובות לפי שבני
העיר אינם מוחזקים לטובים ורכים, נמצא
שבני העיר גורמים המנהיגים לא טובים,

העולה מזכ (לט) כי אין לרשעים גיהנם והר
מאם שמכניסין אותן לגן עדן, שאין
שם אכילה ושתיה והלחה עולם כזה, רק
בדיוקים יושבין ופערותיהן בראשיהם, הם
שכיו פחותי הכרך צעיני נכו הרוח שהיו
כרוחים צעיניכם כמו שאמרו (סוטה מט):
וחכמת סופרים חכמת, ופחם הם בראש
הקרואים ומחמדתי צעפטי הכורה והתפלה,
והענג לרשעים הם ענג שלא כורגלו בזה,
ומה אם מי שלא למד ג' ימים הם מדים
אללו, מכל שכן זה שלא כורגל כל ימינו בזה,
שכיו פחם לו מרה מה שכוח מתוק, ושמים
אור כחורכ לחשך צעיניהם.

וזהו ציור הפסוק כחזר לפול ויאמר כ'
אל משכ נכס ידך על השמים, (מ)
לכח לומר נכס ידך להמשיך למטה דברים
חומיים שהוא על השמים כמו חורה ותפלה,
ונכס ויכו חשך על ארץ מזרים, אללו שהם
כולבים אחר חפצו חלוח עולם הכס שיש לו
נפול ומלך ולא כורגלו בדברים שמימיים
חומיים כחורכ ותפלה, שודחי להם אור
כחורה ותפלה הוא להם חשך כי שמים אור
לחשך.

מה שאין כן לכל בני ישראל, (מא) שהם
כתואר ישראל שורגלו כחורכ ותפלה,
כי אור צמוצנותם, לרוב לומר מאי פשטא
נחשב להם אור כי כורגלו בזה בכל
מחשבותיהם, אין להם עסק אחר לילך בשוק,
כי אם ישכ חכל חורכ ותפלה, לכן לחפצו

נועם לתולדות

(מ) ארץ מצרים, הוא כנוי על איתן
שהולכין אחר חפצו ותאוות עולם הזה
שהוא דבר שיש לו מיצד וגבול, ואמר נטה
ידך על השמים, היינו שתטה ידך להוריד
השפעה מהדברים שהם על השמים, והם
תורה ותפלה ושאר דברים רוחניים, ויהי
חושך על ארץ מצרים, היינו שזאת יהי
חושך אפלה לאלו שהם בבחינת ארץ
מצרים, כי הם אינם רגילים בענינים שהם
על השמים, והם שמים לחושך אור התורה
וחפלה.

(מא) לכל בני ישראל היו אור, הכוונה
לאלו שהם כתואר ישראל ורגילים בחורה
ותפלה, להם היו נחשב אור אלו הדברים
שהם על השמים, והטעם לזה כי אלו
הדברים היו להם גם עד עכשיו
"במושבותם" שהם ישבו תמיד באהלה של

ואור יתעב להם לנו פדן, ולהיפך לרשעים
נחשב לגיהנם וחשך חפילה, אחר ג' ימים שלא
כורגלו שוב נחשב למרה וחשך וק"ל, (מב)
והכו ענין ג' ימי חפילה.

ועתה מוצא הפסוק כחזר לפול ויאמר
אם שמוע השמע לקול כ' חל-היך,
(מג) שחכ' רגיל לשמוע קול חורכ ותפלה
שכיו קול כ' חל-היך כנידע, כי ה"ו"ה זכיר
אנפין נקרא חורה, ותפלה שהוא הכניבה
נקרא חל-היך, חכ שגאמר והאזנה לפנותיו,
אז כל המחלכ אשר שמתי צמרים, מה שכו'
למזרים מכה ומחלכ, כגון חשך ושאר מכות
אשר נבחר לא אשים עליך, וכטעם כי חנ"י
כ' שהוא חורכ ותפלה כנידע, זכר ומשלי ג'
רפאות לשריך ושקוי לפעמוסיד, כי מה
שכרשעים נידונים ככ לדיוקים מתרפאים כה,

תורה, ולכן מתענגים בה, כי נחשב להם זה
האור לגן עדן, ומתורצים כל הרקדוקים
שבפי נטה ידך.

(מב) ענין שלשת ימי אפלה הוא
שלאחר שלשה ימים שלא עסקו בתורה
נחשב להם התורה אפלה וחושך ומרה.

(מג) התורה נקרא "הרייה" (וזה"ק וז"א
רסד): והתפלה נקרא "אלקיך", ואמר אם
שמוע תשמע לקול הרייה אלקיך, היינו אם
הנך רגיל בתורה ותפלה הנקראים הוייה
אלקיך, וזהו והאזנת למצותיו לעסוק
בתורה ותפלה, אז כל המחלה אשר שמתי
במצרים לא אשים עליך, היינו התורה
ותפלה שהוא מחלה אצל המצרים לא תהא
נחשבת אצלך מחלה, כי "אני" "הוייה"
היינו התורה הנקרא "הוייה" והתפלה
הנקרא "אני" וכיחד הם אני הוייה, (ראה

וכחיר (שער כ"ג) משל על שמואים הפולם
 אנשי חסידים, (נא) כי פעם אחת נתחננו
 הכלבים על הנצילם זה חומם חכ רומם, וכן
 כך הלך אדם אחד סמוך להם, אמרו ודאי זה
 רוצה לחטוף הנצילם ממנו או שרוחב אחט
 בחטיפה הנצילם אט נמאסים בטימו ויענו
 ופעלו עליו, (נג) וכנס פסקי מולם הזכ נמשל
 לנצילם וכו' ימ"ש, וזכ שנאמר ולכל בני
 ישראל לא יחרץ כלב לשנו וק"ל.

עוד יש לומר כחלום (נד) כי בחלום כלילם
 רוח מערביה טעם, וכול נמשל לחלמיו
 חכמים שכם שחורות כפורץ להשכים ולהפריצ
 בחורב, ומחלום הוא רוח לפועים מלפני זכב

נועם לתולדות

ישראל, וזהו טובה גדולה דכבר אמר החכם
 אל ימעט בעיניך שונא אחר.

(גא) דרך הכלבים להתחבט ולדיב על
 גבילה למי יגיע חלק יותר גדול, עם כל זה
 כשעבר עליהם איש התנפלו עליו, ואמרו
 דהסבה לזה הוא שהכלבים חשבו שהאיש
 רוצה להוציא מהם הגבילה לצורך עצמו, או
 שהיו בכעס למה הם נמאסים בעיני האיש,
 ולכן התנפלו על האיש.

(גב) עניני עולם הזה דומה לנבילה,
 ולכן מתרחקים הצדיקים מזה, אבל הרשעים
 מואסים בהצדיקים לפי שנדמה להם
 שהצדיקים רוצים לחטוף מהם הנבילה, או
 אולי יודעים שהצדיקים מואסים בעניני
 עולם הזה, אבל שונאים והם ברוגז על
 הצדיקים למה הם נמאסים בעיני הצדיקים,
 ובזה מתרץ למה הוצרך כאן הבטחה אשר
 לא יחרץ כלב לשנו.

(גג) הלילה נחלק לשני חצאים, ובחצי

כל צבא מיום וכל הצדיקים, וזה שאמרו כמלך העובר
 במקום למקום, שכל תעני המלך הולך עמו.

א' יש ליכר (מט) מה שאני נכנס בגן עדן
 להשתעשע בתורה והפלת הצדיקים, עתה
 בברכה זו אני יוצא בחור מצרים בטעם וכו'.

ואף על פי (נ) שרואין הרשעים שכם נדונין
 ושלטני חמוני ישראל מפרפאין נכסם,
 וכו' ראוי לקנא אותם על זה כמלך וקדם
 שנאמר (חלהים לח) ישמעוני מחת רדפי פוני,
 שכיח השנאה מהמת קנאם שלח להם סוף,
 וכמו שנאמר (וישב ע"ש"ב) משנה באצות (פ"ד)
 ימ"ש, מכל מקום ה"ו גם ולכל בני ישראל לא
 יחרץ כלב לשנו, דאיחא צספר בן המלך

אי אפשר לפרש בתוך ממש, שהרי מעולם
 לא ירדה שכינה למטה מעשרה, ולכן
 אחז"ל למשל כמלך העובר ממקום למקום,
 הכוונה שהמלך רגיל להוביל עמו כל
 תענוגיו, בזה האופן יהי ועברתי, שהרכין
 למטה הרקיע עם כל הצדיקים וכל צבא
 מרום.

(מט) כמלך העובר ממקום למקום,
 יפורש עוד שבהרף שאני רגיל ליכנס בגן
 עדן החתתון להשתעשע עם הצדיקים
 בבחינה זו אני יוצא בתוך מצרים, ומזה
 יהי ומת כל בכור בארץ מצרים, כי לא
 יוכלו לסבול קדרשה רבה הזו.

(ג) הרשעים רואים שהם נדוניים בנגע,
 והצדיקים מתענגין ומתפאיים באותו זכר,
 והי' להם לקנא בהצדיקים ולשנא אותם,
 שהרי כל קנאתם להצדיקים הוא מחמת
 קנאה שהוא שנאה שאין לה סוף בכתוב
 ישטנוני תחת רדפי טוב, עם כל זה יהי
 כאן גם אשר לא יחרץ כלב לשנו לכל בני

אדם שלא היו כגרים בעולם הזה כיו לפסוק
 בתורב ותפלה רק היו נשואים בחרץ שנקראו
 צבור בחרץ מזרים, וכמו שנאמר (חלהים פט)
 גם אני צבור לחטובו פליון למלכי ארץ, ומאמר
 שלא בורגלו בתורב ותפלה, שהיו סרודים
 בעסקי עולם הזה, ודאי זכו נקרא מיהם לאלו
 מכ שאני יוצא בחור מצרים, שאז ממש יוצא
 חמת מנרתקם וכבן זה, וכלצדיקים מתענגין
 צכ ורשעים מדונין צב.

וזדו מכות בכורות ממש (מו) שופצרתי
 בחרץ מזרים כמלך וכו', ועל ידי זה
 אפשר שפטים אי ה' על ידי שמש ומנן ה'
 מזכ נפשה שפטים לאלו, ולאלו נמשך להפגז
 מופלה ורשואם וק"ל.

או יש ליכר (סוכה ה) בעולם לא ירדה שכינה
 למטה מעשרה, (מה) ועל כן הרבין רקיע עם

נועם לתולדות

הוא לשון גדולה כנאמר אף אני בכור
 אחבהו, ואמר ומת כל בכור בארץ מצרים,
 הכוונה שאותם שהיו בזה העולם בבחינת
 בכור וראשים ולא כגרים בעולם הזה, להם
 יהא נחשב למיתה מה שאני יוצא בתוך
 מצרים, לפי שלא הורגלו בזה, והוא ענין
 שפירשנו רשעים נדוניים בה.

(מז) ועברתי בארץ מצרים, אחז"ל
 כמלך העובר ממקום למקום, ובזה ההעברה
 שהוא לצדיקים שמש ומגן הריה, בזה
 אפשר בהרשעים שפטים, שלהצדיקים נחשב
 זאת תענוג מופלא ולהרשעים הוא שפטים
 ונדוניים בה, ומתורצים כל הרקודקים,
 שהקב"ה אינו ממית, רק בעברו נעשו
 השפטים ממילא ומת כל בכור.

(מה) מה שאומר אני יוצא בתוך מצרים

וכמו שנאמר (מלאכי ג) ורחם לכם ירחי שמי
 שמש דקק ומרשף כנטי' וק"ל.

ובזה יזנן מכת בכורות גם כן על דרך זה
 ויאמר משה כחלום הלילה, (מה) ראה
 לומר כחלום לילה של ירושלים הפליון שהוא
 לשולם י"ב שעות, וזמן צמזמים שכיח צקו
 הכוונה מקו השוכ כמדע מחכמי הכוונה, אם
 כן כלן הוא סמוך לו או קודם חלום או לאחר
 חלום, שאז כול זמן שאני יוצא מרום רקיע,
 (מכ) [או יש לומר יוצא חמת מנרתקם], עד גן
 עדן החתתון שנקרא גם כן מזרים שיש לו
 מזר וגבול, שכיח בעולם הזה נגד גן עדן
 הפליון שאין לו מזר וגבול אין סוף,
 להשתעשע עם צדיקים שצגן עדן בחוריתן
 ותפלתן.

ואז ומת כל בכור בחרץ מזרים, (מו) שאלו בני

קרת ע' רנ"א) הם רופאך, היינו שהם אצלך
 רפאות לשריך ושקוי לעצמותיך ולא מחלה,
 וכזה מתורצים כל הרקודקים בהפסוקים וילכו
 שלשת ימים עד אני ה' רופאך.

(מד) עולם החתתון נקרא מצרים לפי
 שיש לו מיצר וגבול, ומרע"ה אמר בשם ה'
 כחצות הלילה, היינו בעת שהוא חצות
 כירושלים העליון שהוא כשאר מקומות רק
 "כחצות", לפי שבשאר מקומות הוא נוטה
 מקו חשוד, אני יוצא בתוך מצרים, היינו
 יורד מגן עדן העליון לגן עדן החתתון
 הנקרא מצרים להשתעשע או עם הצדיקים
 בתורה ותפלה שלהם.

(מה) או יתכן אני יוצא הכוונה שמוציא
 חמה מנרתיקה, והשאר יפורש כמקודם.

(מו) הראשים נקראים בכור, כי בכור

ואז השיב פשטו יריכם בגרוד, (ס) שיטעו הלומדים בתוכה יפריעו בנכול שאינו שלהם, כמו אנשי גידו הנחלים והתימנים שבא לגבול אחרים, ועל כדרך מוכרת לתן לו.

כמו שבארתי (צו ע' ע"ו) פירוש הש"ס (ברכות י) הרוצה להנות יהנה כאלישע, (סא) שהיה יושב בביתו והשילה לו מתנה לשם שמים נחטין, ורשות לקבל, והרוצה שלא להנות בשמואל דרמתי שנאמר (יש"א ז) וחשבתו הרמחה, לכך לא קיבל מתנה שהיה מסבב מעור לעיר, וכעין זה פירש מהרש"א ע"י"ש, ואו יקפחו אלי הלומדים פרנסת התלמיד חכמים של מקומה ההם, ומוכרחים

נועם לתולדות

כשבא איזה ת"ח ואורח מפורסם ממקום אחר.

(נט) וילכו שלשת ימים ולא מצאו מים ויבואו מרתה, היינו כאשר הלכו שלשה ימים בלא תורה שנמשלה למים אז נדמה להם שהתורה היא מרה.

(ס) פשטו יריכם בגרוד, היינו שהת"ח יסעו לגבול שאינו שלהם, שבזה נמשלו לאנשי גרוד, ולאילו האורחים יתנו העשירים בעל כרחם מפני הכושה, והת"ח שבעיר ממילא לא יהי להם ברירה וגם הם יוכרחו ללכת למקומות אחרים, ושם יהיו אורחים ויקבלו מהם תורה ומוסר, וכזה האופן יהי פרנסה להת"ח, וגם ההמונים יקבלו תורה ומוסר בכל מקום מהאורחים שאינם בני עירם.

(סא) אחז"ל הרוצה להנות מאנשים יהנה כאלישע שמצינו שהביאו לו דורן וקיבל, והרוצה שלא להנות אל יהנה כשמואל שנאמר בו כי שם ביתו, ודרשו

והפרינסו זה מזה, זה ישפיעו לעשירי עם חורה ומוסר, זה ישפיעו לתלמידי חכמים פרנסה לאכול, (סב) ותרו ואמרו אין הקומץ משביע הארי ואין הבור מתמלא מחוליותו, נגד ב' סוגי הנזכר לעיל, כי רוב עשירים מקמצין, ולכן אין הקומץ משביע הארי שבתורה העוסק בתורה, וגם התלמיד חכמים אם ירע לומר תורה ומוסר אין הבור שהוא רק מתמלא מחוליותו, כמו שאמרו חכמינו ז"ל (ברכות מ) אם שמוע חשמעו, היפך ב"ז בלי ריקס אינו מחזיק תורה כלל, וגם מחוליותו מתלמד חכם שלו שבעירו, כי אם מתלמד חכם אורח מפורסם, וכמו שכתבתי (יתרו ע' ר"ב) (נב) וילכו ג' ימים ולא מצאו מים ויבאו מרתה יע"ש.

שכולל שני סוגים, אחד הוא "עמך" היינו ההמונים הם צריכים פרנסה דוחני, שלא ילכו כצאן בלא רועה, והסוג השני "ישראל" הם הת"ח צריכים פרנסה גשמי, ואין להם תומך וסוּעֵר, ועל זה יפה השיב לנו והתפרינסו זה מזה, היינו שהת"ח ישפיעו משלהם תורה ומוסר להמונים, וההמונים ישפיעו משלהם פרנסה גשמי להת"ח.

(נב) חכמי ישראל השיבו אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחוליותו, היינו על אומרו שהעשירים יפרנסו הת"ח אמרו שרוב העשירים מקמצין ואין משביעין את הארי שבתורה הוא הת"ח, ומה שנוגע שהת"ח ישפיעו מהחמתם להמונים על זה אמרו ואין הבור מתמלא מחוליותו, היינו מי שהוא בור ריק בלא תורה אינו מקבל תורה, שנאמר אם שמוע חשמע ודרשו חז"ל אם שמרע כישן חשמע כחרש, שכלי ריק אינו מחזיק דברי תורה, ובפרט אינו מתמלא מחוליותו, שאינם מקבלים מהת"ח שבעירם, ומקבלים רק

וזה נראה לי (נז) ביאר הש"ס וברכות נו) כנור היה למעלה במשהו, וכאשר רוח צפונית מנשבת בו היה מגן מאליו, רמו על עשירים שהיו מנשכין לתלמד חכם שהוא כנור לשבת להשם יתבדך, ואו מגן מאליו על ידו מגן בתורה ותפלה, זה שאמרו מאליו, רצה לומר ממנו של רוח צפונית האמור וק"ל.

וזה נראה לי (נח) פירוש הש"ס (שם) מיד ונכנסו חכמי ישראל ואמרו עמך ישראל צריכין פרנסה, שהוא כולל ב' סוגים, לסוגי המני עם שהולכין בצאן בלא רועה (שופטים יז) איש כל הישר בעיניו יעשה, וסוג זה נקרא עם, סוג ב' שהם תלמידי חכמים שעוסקין בתורה נקראו ישראל, ואין תומך וסוּעֵר להם לשהיה להם פרנסה, זה שאמרו עמך ישראל צריכין פרנסה, והשיב שצד

יאלה, וכאשר יקיימו אלו הצעירים וכו' מדצק לכדצק בתלמיד חכם לשמוע ממנו תורה ומוסר ולכספוסף צלו, אז בלל החכמה בלל כספף לכחפדן גם כן כפעם הכזר לפיל על התלמיד חכם מטעם הכזר לפיל.

ובזה יובן ויאמר משם כב' אמר כ' כהנות כלילכ, (נד) ופירשו (ברש"י) כחלק שאינו רוצה להתחבר רוח לפונית עשירים עם חכם ראשונה שכיף רוח מפרניס התלמיד חכמים, רק נפרדו ונהלקו מהם ולא הורגלו לשמוע תורה ומוסר, אז כאשר אני יולא בחוף מלרים ודלו ומה כל צכור צארץ מלרים וכאמור, (נכ) לכן שפיר נאמר חס שמוע חשמע לקול כ' ח-לכין כל המחלב אשר שמעו צמורים לא חסים עליו כי אני כ' רופאך וק"ל.

נועם לתולדות

(נח) אם שמוע חשמע אז כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני רופאך, והמחלה של מצרים הי' כחחלק, שההמונים לא רצו להתחבר עם הת"ח.

(נו) כנור למעלה מראשותיו של דוד שהי' מגן מאליו כשהי' רוח צפונית מנשבת בו, רוח צפונית הוא כנור להעשירים על שם הכתוב מצפון זהב יאתה, הכוונה שהכנור הם הת"ח שהוא מגן בתורה ותפלה להש"י על ידי שהרוח צפונית הם העשירים היו מנשכין בהת"ח לפרנס את הת"ח, והי' מגן מאליו, היינו שמהרוח צפונית של העשירים שהיו מתדבקים ומתחברים עם הת"ח להחזיק אותם היו יכולים לנגן ולעסוק בתורה.

(נז) חכמי ישראל אמרו לדוד עמך ישראל צריכין פרנסה, לכאורה הי' די או עמך או ישראל, ולמה כפלו בלשון, אלא

הראשון נושבת רוח מערבית, וזה רומז על הת"ח שנאמר בהם שהורות כעורב שמשכימים ומעריבים שחרית וערבית בתורה, ומחצות ואילך נושבת רוח צפונית, הרומז על העשירים ככתוב מצפון זהב יאתה, והנכון הוא שלא יהי' כחחלק, שהעשירים לא יהיו נפרדים מהתלמיד חכמים רק העשירים יקיימו הכתוב וכו' תדבק, שאחז"ל וכי אפשר לידבק בהקב"ה אלא הרבק בת"ת.

(נד) כחחלק הכוונה שאם העשירים שהם רוח צפונית אינם רוצים להתחבר עם הת"ח שהם מכונים רוח מערבית, רק הוא כחחלק שנחלקו ונפרדו מהת"ח ולא הורגלו לשמוע דברי מוסר או כאשר אני יוצא בחוף מצרים בודאי יהי' ומת כל בכור, וכאמור שבזה עצמו שצדיקים מתעדרין, בזה עצמו נדונים הרשעים.

11

7 ← ח. מצוה זכור את יום השבת לקדשו, ודרשו בספרי משה עשה לזכור את יום השבת מאחד בשבת וכו'.

כדי לבאר זה נבאר תחלה ש"ס דבילא פ"ג דף י"ז ח"ר ממא ב"ח בעותק מהכס לחזירו אין לרין להודיע, שנאמר (חשא לה) ולא ידע משה כי קרו פור פמו.

ותהודה נבאר פסוקי בשלח (שמות טו) יוסף משב את ישראל מים סוף וילכו ג' ימים במדבר ולא מלאו מים, ויבואו מרתח ולא יכלו לשחות מים ממרה כי מרים הם על כן קרא שמה מרה, וילוו וגו' ויורכו ב' פז וישלך אל המים ויממקו, (ולו) והספיקו רבו לאחז חופלה נכחז זה שם טרשו מהמורה ג' ימים כמו שדרשו בפ"ו דב"ק (פכ.), ושד דחלכה אמר לשון רבים כי מרים הם, ואחר כך לשון יחיד קרא שמה מרה, ושאר הספיקו.

ונראה לי זכחנ הרמב"ם בפ"ג מה"ל דפות כמו שיש חולי כגוף הפועמים מחוק למר, כך יש חולי כנפש וכו' יעו"ש,

נועים לתולדות

תחתונה, וכשנתחבר בחינת מי עם בחינת זאת, אז עולה מן המדבר, היינו שמהמדבר שהוא מקום הקליפות עולה להיות שרה אשר ברכו ה'.

(רלו) וילכו שלשת ימים ולא מצאו מים, דרשו חז"ל שהלכו שלשה ימים בלא תורה שנקרא מים, ואז תקנו נביאים שביניהם לקרות בתורה בשני וחמשי שלא יהיו שלשה ימים בלא תורה.

(רלח) שמים מר למתוק ומתוק למר, לכאורה הוא כפל, רק הכוונה שהם בעצמם

אם כן כמו בחולי כגוף כשלא חלל כמה ימים ונתקלקל האלמומכה וגם חיך האוכל יפעם מחוק למר, כך חולי כנפש כשלא למד כמה ימים חיך הלימד יפעם מחוק למר אחר כך.

וזו נראה לי פירוש הפסוק (ישעי' ה) שמים מר למחוק ומחוק למר, (ולח) וכפניו כמרידות זה מלמד, וזה אומרים כיפך זה וכאשר יבואר, כי זכרתי (קדושים ע' רס"ו) בענין מים המרים שמתנין לטופס (במדרב ה) ולקח ככבן מים קדושים ונאו זה המים למרים וכו', (ולח) כי האנה לכ הם מרים, מכ שאין כן לאשה פכורכ זכרי מוכר הנקרה מים קדושים הם לכ מים קרים על נפש פושט וביא נמחה למים.

ובזה יבין יוסף משה (ברש"י"ל) מחמת צחה כיס הפיעס בעל כרחם, (ומ) וכיון שנכנס בלגס חשק וחמדה פולס הוא ללמד כסף, וכוא נגד פמיני פולס כנה שכם שחי נחת זה לזה, כשה קס טפל חצירו, לכך וילכו שלשה ימים ולא מלאו מים תורכ ומוסר, וכיון שלא חללו כמה ימים בלחמה על

מרים ואינם נוהגים כשורה, לכן אומרים על המר שהוא מתוק, ועל המתוק אומרים שהוא מר.

(רלט) הכתוב אומר ולקח מים קדושים וגו' ובאו בה המים למרים, הכוונה שהדברי מוסר שהם מים קדושים לאשה טהורה, הם מרים לטוטה וזונה.

(רמ) ויסע משה, פירשיו"ל שהסיען בעל כרחן, שלא רצו ליסע מחמת ביזת הים, ואז וילכו שלשת ימים ולא מצאו מים, ואין מים אלא תורה, היינו שמכיון שנכנס

תורה נעשו חולי כנפשות, שנתקלקל חדרי כמחלל ופועמים מר למחוק, חכ שנאמר ויבואו מרתח ולא יכלו לשחות מים מימי התורה, ובאמה החסרון סי' מלמד כי מרים ב"ס, כי חללם הם מרים, ולא כן דפחם שחלו החסרון צמימי התורכ שהיא מרה, על כן קרא שם"ה מרה דייקא.

ויאנו על משכ, שחלו החסרון צו.

ויצעק אל ה' ויורכו פז, (ומח) דנדע מה שאיחא באכר (בלק רב.) לא הפחית זה פלח, שמתן פלח להתייפן חיך לשוב אל ה' וכו', ובאמה פז הוא אימח החומלה לואה נכח על ידי חשוכה, (ומח) כי אהי' במלוי קס"ח גימטריא פז פס הכולל ונמתק מר צמר, וימתקו המים, על ידי פלח שנתן להם לשוב אל ה' נמתק כמר למתוק וק"ל.

ובטור אורה היים בית יוסף סי' רפ"ח מציה ירושלמי ר' מגי אומר לא נמנו

נועים לתולדות

בלבם חמדת עולם הזה לצבור כסף של כיות מצרים, זה גרם שלא מצאו מים של תורה ומוסר, שטעמו מר למתוק, והתורה שהיא מתוק טעמו למר, והווי ויבואו מרתח ולא יכלו לשחות מימי התורה, כי "מרים הם" היינו שהם בעצמם היו מרים, ולכן חשבו שהתורה היא מרה, וזוהו אומרו על כן קרא שמה מרה, שחלו שהתורה היא מרה.

(רמא) ויורוהו עץ, אהו"ל שהי' עץ מר ונמתק מר כמר, הכוונה דהתי"ח נקרא עץ, דהוא מלשון עצה, שנתן עצה היאך לשוב אל ה', וזה הי' דבר מר אצלם, אבל כשעשו תשובה נמתק המר כמר, היינו שעל ידי

שנחת חלל לאכילה ושחיה, ר' ברכי' אומר לא נמנו שפחות כי הם לפסוק בתורה, (ומח) ולא פליגי דמה שאמר לא יתנו שפחות כי הם לאכילה כאן לחלמדי חכמים, וכאן לפועלים, כמו שכתב צדיח יוסף צמח"ח סי' רפ"ח יעו"ש.

ויש לבקשות (ומח) כא חס הפועלים חיך → עוסקים כל השפיע בתורה, ובשבת גם שירט לפסוק בתורה לא יוכלו לשחות מים ממרכ אחר שלא למדו שלשת ימים לשמו חס כן איש עוב כחכר למיל, לזה נא הספרי לתרן זה באמת זכור את יום השבת לקדשו, זכרכו מקודם כדי שחולל לקדשו בשבת, שיהי' ענג על ידי הכנה שיעשה מקודם וק"ל.

ובזה נראה לי לבאר מדרש (ביד"רא) לכולם נחת כן צג ולי לא נחת כן צג, ח"ל כנסת ישראל יכו' כן צג, חכ שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, וכוא תמוכ.

העצה המרה של תשובה נעשה אצלם המר מתוק.

(רמב) אל"ף היי יו"ד היי בנימטריא קס"א כמנין "עץ" עם הכולל.

(רמג) השבת ניתן לאכילה ולהתענג לת"ח העוסקים בתורה כל השבוע, ולפועלים העוסקים במלאכה בכל השבוע ניתנה השבת לעסוק בתורה.

7 (רמו) לכאורה אם אינו לומד תורה כל → השבוע הרי התורה אצלו מר ואין לו תענוג מלימוד התורה, ואינו מקיים וקראת לשבת ענג, לכן אמר הספרי זכור את יום השבת זכרהו מקודם, היינו שיעשה הכנה וילמוד

וגראה לי (רמב) כי זוג הוא לשון יחד
 וחיבור ודביקות, וה' פעמה שבת
 לכולם נחה בן זוג, כי החלמידי חכמים כל
 ימי השבע עוסקים בחורה שהוא יחד וחיבור
 לבן זוג, ולי לא נחה בן זוג, כי החלמידי
 חכמים נמלים בן, רק הפועלים עוסקים
 בחורה, חכמי חינו בן זוג שלי, שאינו יחד
 וחיבור אלנו כי אלנם מרים הם וכחבר לעיל,
 וכשינו כנסת ישראל יחי' בן זוג, דאיתא
 במדרש (ילקוט ש"א רמז תח) ויקבל פסח לך
 קבלת גזולות וזרע לפניהם בשבת דיני
 איסור וביטול וכו', חכמי חכמים כנסת ישראל
 שנאספו ותחנכו ישראל יחד, החלמידי חכמים
 שידרשו לפני הפועלים שבתם אלנם בני
 חורה כלל, הם בן כנסת ישראל יחי' בן זוג
 וככו.

ובזה תפן ש"ס (רמז) שאמר לך וכו' ויעס
 תחלב כדו שית"רע ח"מלב כד"צרים,

נועם לתולדות

גם בימות החול כדי שיוכל להיות אחר כך
 לקדשו ביום השבת, שיהא נחשב לו התורה
 ענג, ולא מים מרים.

(רמז) אמרה שבת לכולם נתת בן זוג
 ולי לא נתת בן זוג, הכוונה דלכל הימים
 נתת בן זוג הם הת"ח שעוסקים בתורה בכל
 ימות השבוע, ולי לא נתת בן זוג, שכשבת
 מהענגים הת"ח באכילה, ורק הפועלים
 עוסקים בתורה, והם אינם בן זוג שלי,
 שהלימוד אינו ענג אצלם, והשיב הקב"ה
 כנסת ישראל יחי' בן זוג, הכוונה
 שמתאספים ומתכנסים הכנסת ישראל, הם
 הת"ח וההמונים ביחד, והת"ח ידרשו לפני
 ההמונים, לפי שהפועלים בעצמם אינם בני
 תורה שיוכלו ללמוד בעצמם, ואם כן

כפירוש רש"י שם במסכת שבת פ"ק (י"ג) וכו' וכו'
 הדבר שדברנו שרמזו בספרי זכור את יום
 השבת, זכרוו מקודם מפני הכחך לעיל
 שיעשה הכחך מקודם, ואז יוכל לקדשו אחר
 כך ביום השבת שיחי' ענג וק"ל.

ובזה יבואר ש"ס (שבת קיח) אלמלי שמרו
 ישראל ב' שבתות מיד עאלו וכו'
 וכו' תמוכ.

ואגב נחנן מה שאיתא בזכר יתרו (ז) זכור
 את יום השבת לקדשו לקבל לא הפסח
 נרפך עד שקר, כי המהלל שבת מסידי עדות
 שקר.

לבאר כל זכ הוא כי יש ב' סוגים
 הנקראים שבת, ח' שבת שבת
 כפשוטו נייחה ושבתה, ב' חלמדי חכמי נקרא
 שבת (רמז) כחכר בזכר (משפטים צד) נשתתח
 דאיכי בת יחידה ואיכי בת זוגה דלדיק דאיכו

(רמז) הנשמה היא בת יחידה, והיא בת
 זוגו של הצדיק הנקרא שבת, ומקודם לזה
 אמר לא תעבוד בו עבודת עבר, היינו שלא
 ינהגו קלות בהצדיק לעבוד בו עבודת יום
 חול הנקרא עבודת עבר.

שבת, ומקודם לזה נלדיק דאיכו יום השבת
 לא תעבוד בו עבודה עבד וכו' ית"ש, (רמז)
 כדי יש ב' מיני שבת וכל אחד שייך להצידה,
 וכו' בן זוגו דשבת, וכלל דיקי שפוסק בחורה
 אינו כלום כאמור, חכו כנסת ישראל יחי' בן
 זוג, בשל ידי בן זוגו יש לו הפסח בחיבור
 יחדו, מה שאין כן ממי שאינו בן זוגו היא
 מרה כחכר לעיל.

עוד יש למר (רמז) דכתב המהרש"א שפרק
 כל כתבי (שבת קיט: בח"א) ששם
 הרמב"ם, לפי שאסורי שבת אינו יודעין להמון
 עס, עון הקשירה והעלפול וכליכה וחיבור
 שלא לעורך, וכו' לחידי החלמידי חכמים שהם
 ככהנים להודיען לעמי בארץ וכו', הם בן ב'
 מיני שבת שייכים זה לזה, כי רוב העולם
 שהם כמוני עם אינו יודעים לשמור שבת כי

(רמז) יש שני סוגים הנקראים שבת,
 האחד כפשוטו לשון שבתה ומנוחה, והשני
 הת"ח דגם כן נקרא שבת, הרי יש שני מיני
 שבת, וכל אחד יש לו שייכות עם האחר,
 שהת"ח הצדיק הוא בן זוגו של השבת,
 וזהו שאמר הקב"ה כנסת ישראל יחי' בן
 זוג, הכוונה שהת"ח הנקרא כנסת ישראל
 יחי' עוסק בתורה בשבת או הוא הבן זוג
 של השבת ומקבלים תענוג בהאחדות, מה
 שאין כן אם אינו עוסק בתורה או אינו בן
 זוג, ואז הוא בחינת מרה, כי טועמים מתוק
 למר.

(רמז) על אחז"ל לא חרבה ירושלים
 אלא על שהיללו בה את השבת, כתב
 המהרש"א בשם הרמב"ם שהחילול שבת הי'
 בשביל שההמונים לא ידעו איסורי שבת,
 שראוי שהת"ח יודיעו לההמונים הלכות

הם על ידי החלמידי חכמים הנקראים שבת ב'
 להורות הדרך לפי אשר ילכו בו.

אך דכל זה (רמז) הם נשמעו דברי החלמידי
 חכמים להורות לפי הדרך אשר ילכו
 בה, מה שאין כן הם דברי החלמידי חכמים
 נמלאו כמו שאמרו (סוטה מט:) וירלו חספה
 נמלאו, או ממילא גם שבת ראשון כפשוטו
 אינו נודע להפס.

וזה גרם מורצן בצינו, כמו שאמרו בפרק כל
 כתבי (שבת קיט:) אמר אביי (רמז) לא
 חרבה ירושלים אלא בשביל שהללו בה את
 השבת שנאמר (ויקרא כב) ומשבתותי כפלומו
 פייכסם וחלל בחוכב, ח"ר יכודח לא חרבה
 ירושלים אלא בשביל שצינו בה החלמידי חכמים
 שנאמר (דה"ב לו) ויהיו מלמדיכם צמלאכי
 חלבים וגו', ויש לכבוך דמשמע דלא פליגי

נועם לתולדות

השבת, הרי שהשני מיני שבת שייכים זה
 לזה, שההמונים הם רוב העולם, והם אינם
 יודעים לשמור השבת כי אם על ידי הת"ח
 הנקרא שבת השני, שעל הת"ח להורות
 לההמונים הדרך אשר ילכו בה בשמירת
 השבת.

(רמז) אם שומעים בקול השבת השני
 היינו הת"ח שעוסק להורותם הדרך אשר
 ילכו בה או יודעים לשמור השבת, אבל אם
 הוא עת אשר ידאי חטא ימאסו ואין
 שומעים בקול הת"ח, אז ממילא גם השבת
 ראשון לא נודע לההמונים, וגרם שחרבה
 ירושלים על שחיללו את השבת.

(רמז) אמר בלשון שלילה לא חרבה
 ירושלים אלא בשביל שחיללו את השבת,
 ולא חרבה ירושלים אלא בשביל שביחו בה

כמו שכתב מוכרש"א דכו' לי' למימר ר' יכודא אומר וכו', והא כן זכ' אמר לשון שלילה ולא תרעב רק עבור שבת, וזה אומר עבור צוין הלמידי חכמים, ולדבריו אחי שפיר שכל עין אחד.

וזה שאמר (רנב) משפחותי בעלימו משני שפחות המזכר לעיל בעלימו לכך גרס חורבן, וזכ' יזבן (רנב) אלמלי שמרו ישראל צ' שפחות, לפקן קלקול הכרען מיד עאלין וק"ל.

ובזה יזבן קושיא מוכרש"א (רנב) שזכ' סוחר אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה וכלן

נועם לתולדות

ח"ח, הם שני מאמרים סמוכים זה לזה בש"ס, ולכאורה הם סותרים זה את זה, דאמר בכל אחד בלשון שלילה "לא תרבה אלא" משמע דאין גורם אחר, והי' צריך לומר ר' יהודא "אומר" לא א"ר יהודה, אבל לפי מה שאמרנו שייכים זה לזה והכל אחד, שבשביל שביוו הת"ח ולא היו דבריהם נשמעין, לא ידעו להזהר בשמירת שבת בראוי.

(רנב) "ומשבתותי" העלימו עיניהם, אמר שבתותי לשון רבים, דהכוונה על השני מיני שבת, שבת כפשוטו, והת"ח הנקרא שבת.

(רנב) אלמלא שמרו ישראל שני שבתות מיד נגאלין, לכאורה למה דווקא שני שבתות, אבל לדרכנו הכוונה לשמור שני מיני שבת, שבת כפשוטו, והת"ח הנקרא שבת, ואז תהי' הגאולה.

(רנב) המהרש"א הקשה על אחז"ל אלמלא שמרו ישראל שני שבתות מיד נגאלין, שזה סותר אמרו מקודם לזה אלמלא

אמר צ' שפחות, ולפי הכזר לפיל אחי שפיר שכלל אחד. וזהו שאמר זכור את יום השבת לקדשו לקבל וכו' לא תסוכ ברעך עד שקר, (רנב) כי כלימוד שפחות שיכ' פע שפחות הכלית קדושת שבת לקדשו הוא על ידי כנסו שילמוד קודם שבת, ואז לימודו בשבת פע גדול, כמו שנאמר (תהלים קיט) טוב לי תורה שוך מאלפי זכב וכסף, מכ שאין כן אם אינו זכרו מקודם, אם כן הוא לו מרע, ומכחיש מכ שפחות בתורה שמוכר לי תורה שוך מאלפי זכב וכסף, ומעיד שזהו שקר ברעך זכ' כקודם ברוך הוא, (רנב)

שמרו ישראל שבת ראשונה אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם, הרי שדי שבת אחת, אבל לדרכנו הכל שבת אחד, רק שצריך הת"ח כחינת שבת להורות הלכות שמירת שבת, ורק אז יכולין לשמור השבת כהלכתו.

(רנב) במסכת שבת (לא) פירש"ל דהקב"ה נקרא רעך, והנה תכלית קדושת השבת לקדש את השבת הוא על ידי שיהי' לו תענוג בשבת מהלימוד, והוא על ידי שיעשה ההכנה קודם השבת, וההכנה הוא שילמוד גם קודם שבת, דאו ירגיש תענוג גדול בהלימוד בשבת, מה שאין כן אם אינו זכרו לשבת קודם השבת לעשות ההכנה, אז הלימוד היא מרה לו ואינה נחשבת תענוג, ועובר על לא תענה ברעך עד שקר, שמעיד שקר ברעך הוא הקב"ה, ואומר שאין מרגיש תענוג בשבת, ולכן יפה אחז"ל שזכור את יום השבת לקדשו, הוא נגד לא תענה ברעך עד שקר.

(רנב) בתך נקרא התורה, ואמר לא

וכמו שכתב כאלעזר (חמא כב. יד.) לא מלאחי לבחך בתולים שפחות על חפניו הכורכ יעו"ש.

ואם כן שפיר אמר כקודם ברוך הוא (רנב) מחכב מוכב יש לי ושבת שמ"ב דייקא לך וכדיעס וכו', רזכ' לומר כדי שידעו מהו ויששו הכנס מקודם, ולא היה מחכב מוכב שיכ' לו פע בשבת, כיפך האדם שאינו מושכ כנסה.

וכמו שפירשתי (שופטים ע' ק"ע) ש"ס דב"ק (לב) (רנב) ללא לקרחה שבת כלב מלכתא יעו"ש וק"ל

ב. ה. מצוה זכור את יום השבת לקדשו, לבאר מלכ' זו נראה לבאר דברי פור אורח חיים נר"ס כ' פסח וקורין אותו שבת כגדול על שם הכנס שנפסק בו וכו' ושומעין חילטיבין וכו', וכקשה כעורי זכב כיו' לי'

מצאתי לכתך בתולים, היינו שמוציא שם רע על התורה ואמר שאינו מרגיש תענוג בלימוד התורה.

(רנב) מתנה טובה יש לי רשבת "שמה", דייקא שהשם שבת מורה על שביתה ומנוחת הנפש ותענוג, ולכן לך והודיעם, היינו שתודיע להם כדי שיעשו לעצמם הכנה מקודם, ואז ירגישו תענוג ויהי' מתנה טובה, אבל אם לא יעשו הכנה מקודם אז לא יהי' להם ענג ולא יהי' מתנה.

(רנב) נצא לקראת שבת מלכתא, שהשבת הוא הנשמה של ששת ימי המעשה, ולכן צריכין להכין עצמו קודם שבת לצאת לקראת השבת, ואז יהי' לו תענוג מקדושת השבת.

ליחס כנס לפשרה בחדש חף בחול, ומשני בשם ר"מ חריף (רנב) כי נפשינו צו נפסכ עוד נם שפיר פוצרים צו בירדן וכו', ונפלאחי דמכיבו חימי הוא לקבוע שבת כגדול על נם של ירדן, דאם כן תקפו בא קריעת ים סוף הי' נם יותר גדול ומלי פפמח לא קראו אותו יום גדול, ומכיבו חימי לומר שנקרא שבת כגדול עבור נם בירדן, ואז דכויו לי' לקבוע עבור כל הכנסים כחכרים.

וגראה לי דיצוחר זכ' על ידי קשיא גדולכ מצו, (רנב) דכתבו המוספות צ"פ דשבת (עו) כנס צפנין כריגה בככורים וכו' יעו"ש, ומלי פפמח לקח כפור דרך אחר לפלמו ולא שיפח כחוספות, ופיר ים לקדקן עבור שפחים ועל שם אוח"ו כנס קריין שבת כגדול וכו' כמורכ באלכפ שממפט נם אחר, דקשה אי ליכא נם אחר חן לרין למפט, ואי ליכא נם אחר שפיר צו נרס מנח לי' בלמח

נועם לתולדות

(רנב) הירדן נבקע לפניהם ברי בגינסן, ויהיו חושכים שעל זה הנס חוגגין, לכן קבעו ליום השבת שאינו חמיד בעשירי לחודש.

(רס) התוספות כתבו דכשראו המצריים ביי' בגינסן השנה קשור בכרעי המטה שאלו מה זאת, וחשיבו שיהרגו ה' בכורי מצרים, אז הלכו בכורי המצריים אצל אבותיהם ואצל פרעה לבקש שישלחו את ישראל ולא רצו, ועשו הבכורות מלחמה עמהן והרגו מהם הרבה, וזהו שנאמר למכה מצרים בככוריהם, שהבכורים הרגו בהמצריים, ויש קושיא גדולה ורבה על הטור שכתב בטעם אחד למה נקרא שבת הגדול, ולמה לא נחא לי' בתירדן התוספות.

לו: ס יה אחות לנו קמנה ושדים אין לה מהנעשה לאחותנו ביום שידבר בה: ח בעדמך הווא ימרון מלאכי שמיא אלן לאלק, אופא חדא אית לן פארעא ובלילן זכותה, ומלכין ושלטונין לית לה למפק לאנחא קרבא עם משריתה דגו, מה געביד

שפתי חכמים

ש בפרק אלו מגלותן (פירק טו):

דוד: (ט) עמה אהות לנו, ממחומים, שהיא

ממלכה וממחנה וממלחה להיות עמנו והיא קטנה

ומקטנה אם עממה מכל האומות, כענין שנאמר לא מרובם גור (דברים יו) שהם מקטנים עצמם: אהות, לשון אחיו, אלו קרעים טלח ממלכתן (מש"ק טו): ושדים אין לה, כענין שנאמר בגלות מלכים עדים נכחו (ישעיה טו) שהגיע עם הגולה, אבל זו שדים אין לה עדין לא הגיע עתה לעם דודים: מה נעשה לאחותינו ביום שידבר בה, כשהאומות ממלכים עליה להכחידה, כענין שנאמר לנו והכחידם מגור (ספ"ט פ"ה):

מצודת דוד

(ח) אהות לנו קמנה, ועל כי שמעה החשוקה אשר לב החשוק טוב עליה וחפץ לשבת עמה, שלחה אמריה אל החשוק וכה תאמר, הנה יש לנו קרובה אחת קטנה כקומה ואין לה שדים להניק ביום, ועתה אשאלך והודיעני מה נעשה עמה בעת שידובר בה להנשא אלי, וכאומרת הלא אין מי ימצא שישאנה בעבור קטנותה והערד השדים, והנמשל הוא לומר אחר הכתות הגאולה כבוד הזמן, יאמרו בני יהודה הנה אחינו בני עשרת השבטים קטנים המה במעשה המצות, כי עוד היו בארצם הדיחום מלכיהם מאחרי ה', ואף כי בגולה, וגם לא נמצא עמהם בעלי חכמה ומדע כדרך שהיה עמי בבית השני אנשי כנסת הגדולה ומהם נביאים, ולא מצאו אם כן מי להניק אותם מחלב חכמת התורה, ואם כן כמה יזכו גם המה אל הגאולה:

מפורש

חן אהות לנו קמנה, משיב האל יתברך הנה את מצערת על איהוד שריית שכיתי בתוך וביאת משיחי, הנה אפילו בקרבן גלית תהיה צדח הצדיקים מוענת: ושדים אין לה.

מדרישי חיד"ש

חן אהות לנו קמנה, לעמוד לבא עתידין כל שרי אומות העולם לבא ולקטוג לפני הקב"ה על ישראל ואומרים, רבותנו של עולם, אלו עבדו עבודת כוכבים ואלו עבדו עבודת כוכבים, אומר להם הקב"ה, אהות לנו קמנה, מה קטן זה כל מה שהוא עושה אף עושים אותו לפי שהוא קטן, כך כל מה שישאל מתלכלכן בעצות כל ימות השנה בא יחכיפ ומכפר עליהם. (שם).

אהות לנו קמנה וגו', זו עילם שהכנה ללמד ולא זכותה ללמד. (פסחים פו).

אהות לנו קמנה וגו', דבי ברכיה פתר קרא באברהם אבינו, אהות לנו קמנה זה אברהם שאיזה את כל באי העולם לפני הקב"ה, ועד שהוא קטן היה עסוק במצות ובמעשים טובים, ושדים אין לה עדיין לא בא לכלל מצות ומעשים, מה נעשה לאחותנו ביום שידובר בה ביום שגור נמרוד הרשע ואמר לירד לבכשן האש, אם חומה היא, אמר הקב"ה, אם מעמיד הוא דברים בחומה נבנה עליה טירת כסף נצילנו ונבנה אותו בעולם, ואם דלת היא אם דל הוא ומטלטל מצעירי כדלת נצור עליה לוח ארו מה צורה זו אנה מחקימה עליה אלא לשעה אחת

לאחתנא ביופא דמלילו מאס-חומה היא נבנה עליה טירת כסף אופינא למפק עליה לקרבא: מ יימר מיכאל דבהון דישראל, אם היא

מהעקרא פארשא ביני עממיא, והבא כספא למקני חדר שמייה דמר עלמא, גרי אנה ואתון עם ספריהון סתרין לה בנדבבין דכספא, ולית רשו לעממיא למשלט בה, היבמא דלית רשו לחלא למשלט בכספא, ואפילו אי מסבינא היא מן פקודיא, ובעי רחמין עליה קדם יי, ודבר לה זכות אורחא דעסקין בה ונקיא דכתיבא על לוחא דלפא, ומחשדרא לקביל אופינא פארוא: י מתיבא בנשתא דישראל ואמרת, אנה חקיפא כפתנמי

(ט) אם חומה היא, אם החוק בלמונפה ויכלמס ליהוה בעדס כסומת נמשת שלל ינמו למוכה, ולטי למנה שלל תחמקן כס וחס לא יטאו כה, ולל תחמסה להס: נבנה עליה טירת כסף, נסיה לה לעיר מנזר ולכנר ולנני, וענה לה אם עיר הקודש

מצודת ציון

(ט) נבנה מלשון בנין: עליה, כעבורה: טירת, היכל וארמון. וכן תהי טירתם נשמה (ספ"ט פ"ה): נצור, מלשון מצור ומבצר. וכן, כמו את כל לחותים (ספ"ט פ"ה):

ותתענג לשבת בארמן כסף אם לא תתענג בשבת תחת בעל: ואם דלת היא, אם לא שברה בתוליה והיא כדלת הנפתח, או נעשה בשבילה מאסר בנין חזק ומשומר מנסי ארו לכל יוכל מי לקרוב אליה, וחשב ברודה ושוממה. והנמשל הוא כאילו המקום ברוך הוא משיב אם היו בחומה ולא עובר להכנס ביניהם מעוברי גלולים לרובקה בהם, או יזכו גם המה לבנין בית המקדש, ואם פתחו הדלת ונכנסו ביניהם, ישבו עוד במאסר הגולה: (י) אני חומה, ענתה החשוקה ושלחה אמריה לומר, הלא אני חומה, כי שמרתי מקום בתולי ולא שכח מי אותי, ועם כי שרי המה גדולות כמגולות המעוררים תאות הנואפים, מכל מקום אני שמרתי את עצמי, וכאילו אומרת הואיל וכן ראוי אם כן אני לשבת בארמן כסף, ותשב הקרובה עמדי. והנמשל

מפורש

נעשה להם בית המדרש של עץ אור נבנו ולא יבנה בית המקדש בכותל: י אני חומה, משיבה ענת המון אני השועלת במעשי להיות חומה להגן: ושדי, חכמי המורים: כמגולות, כמגול עז להגן ולהיות בית מנוח מכל צרה בתפלתם: או הייתי, ובכן הייתי

מדרישי חיד"ש

אני חומה היא וגו', אמר ליה ריש לקיש לרבה בר בר חנה, אלהא טענא לכו לבני ככל, דכתיב אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף, ואם דלת היא נצור עליה לוח ארו, אם עשיתם עצמכם חומה ותליתם כולכם בימי צדא נמשלתם בכסף שאין הרקב שולט בו, וכשיו שיעליהם כולתיה ומשלחם כארו שהרקב שולט בו. (ירמ"א טו):

אם חומה היא וגו', רבי יוחנן פתר קרא בישראל, אם חומה היא וגו', אמר הקב"ה, אם מצמיחם בעשייתם חומה נבנה עליה תצילם, ואם דלת היא אם מטלטלין הם דבריהם כדלת נצור עליה לוח ארו, מה צורה זו אינה מחקימה אלא לשעה אחת, כך איני מחקימם עליהם אלא לשעה אחת, אמרו ישראל לפני הקב"ה, רבותנו של עולם,

פרשת לך לך

א

עשרה נסיונות נתנסה אברהם אביו
 עליו השלום ועמד בכלם, להודיע כמה חיבתו של אברהם אביו עליו השלום, (אבות פ"ב ג'), להבין החכמה המרובה באלו הנסיונות, יש לדעת כי מחילת נריאת העולם הרי למעלה ציור של אברהם אביו, וכדכ' אלה תולדות שמים וארץ בהבדלם, ואמרו חז"ל אל תקרי בהבדלם אלא באברהם, שעוד בתחילת הבריאה הרי צורה של אברהם למעלה, ואברהם אביו נברא עם כוחות גדולים, כוחות כאלו שהרי ביכולתו להשחלם עד שיחזמה לצורה זו של אברהם שיש למעלה, אלא שהי' מופל על אברהם אביו שעל ידי עבודתי יביא לידי גילוי כוחות כאלו שיש לו, ולהוציאם מן הכח אל הפועל, ולהכילת זו ניתן לו אלו הנסיונות, להוציא אלו הכוחות מן הכח אל הפועל, והנסיונות היו כדי להרים את האדם, וכמו שפירשו המפרשים שנסיון הוא מלשון הרמה — מלשון גם, כי פ"י מה שנימנו האדם נסיון נחמלה באדם, וכן מצואר ברמב"ן פה"פ והאלקים נסח את אברהם (כ"ב א') שכתב "צורה זו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל", וע"י העשרה נסיונות נשלמה צורתו של אברהם אביו, ובאו כל כוחותיו לידי גילוי, עד שהי' מתאים הצורה של אברהם למטה עם הציור של אברהם למעלה, וכמו שא"י בילקוט

על מה שכתוב אלא העקידה שקרא לו המלאך אברהם אברהם, "אברהם לפילא אברהם לחתא", פי' שאחר שנימנו נסיון הספורי, הוא נסיון הפקידה, כבר הרי מתאים צורתו של אברהם אביו בצורה זו עם צורתו למעלה, שהי' עוד מיועד לזה מחילת הבריאה, וזה כונת המשנה שאמר "להודיע חיבתו", היינו שיתגלה חיבתו שיש לו בכת, וכמו שפירשו הרמב"ן והספורי כונת הקרא (כ"ב י"ב) "עשה דעתי כי ירא אלקים אהב" היינו שנתגלה יראתו שהי' לו בכת אל הפועל, וזהו תכלית כל הנסיונות "להודיע חיבתו".

בתיב (שה"ש ח' ח"ט) אחות לנו קטנה
 ושדים אין לה מה נעשה לאחותינו ציוס שדובר בה, אם חומה היא נבנה עלי' עירת כסף ואם דלת היא נליר עלי' לוח ארז, אפי חומה ושדי במגדלות וגו', ואמרו חז"ל (תנחומא ב') צמה הכתוב המדבר באברהם כשהשליכו נמרוד לתוך הכנען, קטנה שעדיין לא נעשה לו הקצ"ה ניסים, ולמכ נקרא אחות שאיחה את העולם לפני הקצ"ה כאלה הזה שקורע ימאחה, לפיכך נקרא אחות, ושדים אין לה שעדיין לא היו לו בנים, מה נעשה וגו' ציוס שאמר נמרוד להשליכו לכנען האש, אם חומה היא — אם נתן נפשו כחומה שהיא עומדת בפני מלחמות הרבה וכו', נבנה עלי' עירת כסף — אלו ישראל שקראם בני יונה נהפך בכסף (תהלים

כט), ואם דלת היא — אם דל הוא מלמסור נפשו על קדושת ה', נליר עלי' לוח ארז — מכ צורה שכלת ארז ניה להחשטטט, כך אברהם איז משניה עליו, אמר אברהם אם חומה וכו', ע"כ, ומפרש הרצ"ר בונס מפרשים אה ד"ל דברי המדרש, כי בעלם נברא אברהם אביו עם כוחות גדולים, עם הכח לאחה את כל העולם, והמלכה של אחות, לאחה את הקרע, שירושו כי בהדורות שבו לפני אברהם נעשה פירוד וקרע בין עליונים לתחתונים, שחכמת הבריאה הי' לחבר התחתונים לעליונים ולקשרם זה לזה, בצחינה זה שער השמים, אבל צדור המבול ידור ההפלה נעשה פירוד זה בין עליונים לתחתונים, ואברהם הרי לו הכח לחבר שוב התחתונים לעליונים, אבל הכח הזה לאחה את כל באי העולם הי' לו רק בכת, ועדיין לא בלא כוחות אלו לידי גלוי, וזהו שממשך רצני ברכי במדרש, קטנה שעדיין לא נעשה לה ניסים, כי זה שלא נעשה לו ניסים מורה שהכוחות שלו הם בקטנות ולא בלא לידי שכלל, כי ידוע מדברי המהר"ל שאין הניסים נעשים בלי סדר ומשטר, רק יש סדר מיוחד לניסים, סדר למעלה מסדר העצב, והוא סדר מיוחד לאלו האנשים אשר

הם בעולם הנבדל, למעלה מסדרי העצב, אשר עליהם משניה הקצ"ה ציורת, כדכ' עיני כי אל לדיקים, וכמצואר ברמב"ן פה"פ (בראשית י"ח י"ט) "כי ידעתי", ואברהם אביו אף שהי' לו כוחות גדולים עדיין לא נעשה לו גם, כי עדיין לא בלא הכוחות שלו לידי גלוי, ולא הי' עדיין חתה השנחה המיוחדת של למעלה מהעצב, וכן ממשיך עוד "ושדים אין לה", שעדיין לא השפיע מכוחותיו על אחים, וככל תלוי צדק היום שדובר בה, אם ישמחו עלמו כחומה, ויחללה כוחותיו הפנימיים, אז ראו הוא לאוחו אינעלא של אברהם אביו, אבל אם דל הוא ממעשים, אז נוח הוא להחשטטט, שמועיל ממנו הכוחות שלו, ולא יהיו לו עוד אחים הכוחות, כי נתנו לו אלו הכוחות רק על תנאי שיוציאם לפועל, ואם אינו מוציאם לפועל אז מעלים אותם ממנו.

ורואים אלו מזה יסוד גדול בעבודת השי"ת, שאף שיש לאדם כוחות גדולים, לדיק הוא לדעת כי אלו הכוחות הם תלויים ועומדים, כי אם לא ישחמש בכוחות האלו שיש לו אז פחים הם להחשטטט, וכמו באברהם שנברא עם כוחות הכי גדולים, עם הכוחות להוציא אברהם אביו, ואעפ"כ אם לא הי' עומד

וכמו שביארנו בשיחה לפי נח דברי המדרש שדור המבול אמרו אי אני או אתה, וידור ההפלה אמרו אני ולא אתה, שלא רצו בהחייבור בין עליונים לתחתונים, שעיקר התכלית הוא לחבר האני והאתה, וכמו שמצואר בגמ' שבת שדרשו חז"ל זה א"ל ואנוהו, שפלת ואנוהו הוא צירוף שתי מילים — אני והוא, שצריכים לחבר שניהם יחד עד שנעשה מזה אחד ממש, עד שנעשה למלה אחת "ואנוהו". ואמרו עשה את החייבור הזה בעת ברית מילה, כמו ש"כ (י"ז, ד) "אני הנה בריתי אתך", ואח"כ כתיב (י"ז ט') "וראתה את בריתי השמורתי", שע"י מצות מילה נעשה החייבור בין אני ואתה, והיו פ"י מלת ברית שהוא מ"ל התקשרות, שעל ידי מצות מילה נעשה חייבור בין חומר לצורה, שע"י ברית יש ביכולת הנוף והנשמה להתקשר יחד, וכדברי הרמב"ם במורה נבוכים שהמילה הוא להתליש כח התאורה של הנוף, וע"י יכול הנשמה והנוף לאחד יחד, והוא ברית בין חלק הנוף שהוא עפר מן האדמה, והנשמה שהוא חלק אלקי ממעל

בנסיון הזה של אור כשדים היו כל הכוחות שלו נאבדים כן הוא בכל אדם, ולכן מלינו הרבה פעמים באנשים אשר בימי נעיריכם נראים צבם כשונות גדולים ויש להם כוחות נפלאים, ובעת אשר הוא כבר מצונגר אין רואים בו עוד אותן המעלות אשר היו לו בנעוריו, כי האמת היא שאין לו עוד אותן הכוחות, מפאת שלא הבחמש צבם בימי נעוריו, וכוחות האלו לא היו עלמיים, רק אם האדם משחמש בהם אז הם נעשים מפלמיותו, וקונה אותם שיהי שנו. ירואים כן בכוחות הגשמיים, אשר אף אם יש לאדם כוחות גופניים גדולים, רק כשהשכלל אותם באופן תמדי נשאר הוא בחזקה, אבל אם ירפה ממלאכתו, ולא ישחמש בכוחותיו, אז נעשים הכוחות שלו חלשים ולרים, יכן בכוחות הרוחניים אם אין האדם משחמש צבם הם נאבדים.²

כתיב (קהלת ז' י') אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלו כי לא מחכמה שאלת על זה, ומפרש הרבי ר' בונם מפרשים ח"ל כי כונת הקרא, כי בעת אשר האדם מתחיל בעבודה הש"ת מרגיש בטלמו שיש לו התלהבות גדילה ורלוונות טובים וגם מרגיש כי יש לו כוחות גדולים ביותר, כי מן השמים נוחים לו אלו הכוחות, ובעת אשר אין

² וכן כתיב (משלי כ"ד י') התרפית ביום צרה צר חכה, שעניו מה שאינו משחמש בכוחות שלו, נעשים הכוחות שלו צרים שנתמעטים הכוחות שלו, ואף ע"י רפיון לחוד שאינו משתדק בכל כוחותיו. ידכ"י "והתרפית", נעשים הכוחות שלו צרים, ואחר זמי ימצא שאין לו עוד אותן הכוחות, ואז רק ע"י התאמצות יתירה בכוחות גדולים יהי ביכולתו לחזור לאותו הכוחות שהיו לו אתמול.
 וזה כלל גדול בכך עניני עבודת הש"ת, שאם אינו כומד היום וסומך שילמוד למחר, אז למחר ימצא שאין לו עוד אותן הכוחות שהיו לו אתמול, שמה שמוטל עליו לעשות היום, אי"א לדחות ליום המחרת. וכמו שאמר הלל "אל תאמר כשאפנה אשנה שמה לא תפנה".

האדם משחמש באלו הכוחות בכל יכולתו, ואינו מוציאם מן הכח אל הפועל, אז לפתאים הוא מרגיש שאין לו עוד אותן הכוחות, ואין לו אותי ההתלהבות והתשוקה שהי לו מלפנים, ושאל האדם לעלמו למה הוא זאת, הלא הימים הראשונים היו טובים מאלו, שהי לו רלוונות טובים, ואומר שגמה במגן שאלה הכוחות שהי לך מקדם לא היו ממך, כי לא מחכמה — שלא היו הכוחות האלו מחכמתך, אלא מן השמים השאלו לך כוחות אלו — שאלת על זה, יאם אין האדם משחמש באלו הכוחות, לפתאים היא מרגיש שאין לו עוד אותן הכוחות, כי אם אין האדם משחמש בהם אזי נעלים אותן ממנו, וכדברי המדרש אלא אברהם אבינו, שאם דלת היא אז מה הוא להתשטט כלות ארו.

ועוד אני רואים מדברי המדרש, כי בכל תלוי ב"היים שדובר בה", שרגיל הוא בן ושיבה ואדם לעיר בימים לחשוב שיש לו עדיין זמן, שעדיין הוא לעיר לימים, ועוד ישחמש בכוחות אלו כשיהגדל, אבל לריכוס לדעת כי אם לא ישחמש בהכחות שלו עכשו, לא ימלא עוד אותן הכחות, כי הכל תלוי בהזמן של עכשו, בהיום שדובר בה, ואם ביום הזה לא ישחמש בכוחותיו אז נוחים הם להתשטט כלות ארו.³

³ וכן כתיב (משלי כ"ד י') התרפית ביום צרה צר חכה, שעניו מה שאינו משחמש בכוחות שלו, נעשים הכוחות שלו צרים שנתמעטים הכוחות שלו, ואף ע"י רפיון לחוד שאינו משתדק בכל כוחותיו. ידכ"י "והתרפית", נעשים הכוחות שלו צרים, ואחר זמי ימצא שאין לו עוד אותן הכוחות, ואז רק ע"י התאמצות יתירה בכוחות גדולים יהי ביכולתו לחזור לאותו הכוחות שהיו לו אתמול.
 וזה כלל גדול בכך עניני עבודת הש"ת, שאם אינו כומד היום וסומך שילמוד למחר, אז למחר ימצא שאין לו עוד אותן הכוחות שהיו לו אתמול, שמה שמוטל עליו לעשות היום, אי"א לדחות ליום המחרת. וכמו שאמר הלל "אל תאמר כשאפנה אשנה שמה לא תפנה".

ב

במדרש (פלי"ט ז') מכ כתיב למעלה מן העטין וימת תרה בחרן, אר"י וכו' לך אני פוסרך וכיבוד אצ ואם וכו' אלא אם מקדים מיתחי לתיאריך שנה וימת תרה בחרן, ואח"כ ויאמר ה' אל אברהם לך לך, והיבא בקולור דרש"י סו"פ נח, (וצרמב"ן גם האריך להקשות על רש"י), ואין הפיר שהחירה בא ח"ו להערים כאילו מת תרה קודם ויאח אברהם מחרן, רק הביאור הוא שאלל אברהם הי נחשב תרה למת, שאברהם לא הי לו שום קשר עם תרה, רק הי החיות מליאות חדשה שאין לו שייכות עם תרה, וממילא נשקע מהמלוה של כיבוד אצ, וכן מבאר המהר"ל באריכות בנבחרות הי פ"ה, ששייכות אברהם לתרה הי כמי הקשר בין האור לחושך, שע"י סילוק החושך בא האור, אבל אין החושך גורם החיות האור, כן תרה לא גרם כלל נהבהחות של אברהם.

ומציאות הוב של אברהם נהכה בעת שהבלינו נמרוד לכבשן האש, שנאותו בשעש עבר אברהם מכן נח למליאות חדשה, מליאות שאין לי שייכות עם העבר שלו, וחי הכל תלוי באותו השעה, ומה נעשה לאחיתונו ביום שדובר בה", אם ישלך עלמו לחוך הכבשן האש, ויהגלה כוחותיו אל הפועל אז יהי ראוי לאותו אילנות, נהלייר של אברהם שהי בהחילת הצריחה, יבספרים איתא מהכבשן האש הי כפי צריחה חדשה, שהאש לרפו ייאר אותו מהדש, וליזן אותו מכל הפסולת שנמלא

בתוכו מנד תרה אביו, יאז נעשה להמליאות הוב של אברהם אביו, ובה יובן מה שלא מלינו הנסיון של אור כשדים בפירוש בקרא, והנסיון הראשון שמלינו בעיריב, הוא הנסיון של לך לך, שנאמר בתורת לוי — ויאמר ה' אל אברהם לך לך וגו', והנסיון של אור כשדים חכר צרמו במה שכתוב (ע"י ז') אני הי אשר הילאחיק מאור כשדים, כי בעת אור כשדים הי כמי צריחה מאין ליש, ובעת אשר הדבר עובר מאין ליש, לא שייך בזה כלל לשון אמירה, כי הדבר עדיין אינו במליאות שיהא שייך לשון ייאמר אליו, וכמו שמלינו אותו הדבר גם בצריחה העולם, אשר המאמר בראשית, אשר אמרי חז"ל (ר"ה ל"ב) בראשית נמי מאמר היא, לא כתוב צב לשון ויאמר, והוא כי באיתו מאמר נצרה העולם, ולא הי עדיין צריחה שיהי שייך נימר אלי לשון ייאמר, וכמו"כ בנסיון אור כשדים שאלו הי צריחת אברהם אביו, והעברתו מאין ליש לא שייך צב לשון ויאמר, וכן מלינו אותו הדבר אלל העשרת הדברות, אשר ידוע שהם מכיונים נגד עשרה מאמרות, שהדיבור הראשון של אנכי הי"א לא נאמרה בלשון לויי, שהעשרת הדברות הם הליירה של כלל ישראל, כמו שבהעשרת מאמרות נצרה העולם, כן בהעשרת הדברות הי הליירה של כלל ישראל, ולכן בעת אשר הי ההתכוות של כלל ישראל, שהי יחד עם הדיבור הראשון של אנכי, ובאיתו שעה עברו מאין ליש לא שייך כלל לשון לויי, ומסו"פ מאיד מש"כ צרמב"ן (י"א ב"ח) שהלשון הקרא של אשר הולאחיק מאור

רמו

משלי כד

ברב יועץ: וראמות לאויל חכמות בשער לא יפתח פיהו: המחשוב להרע לו בעל-מומות יקראו: מזמת אולת תפאת ותועבת לאדם לץ: התרפית ביום צרה צד כחכה:

תרגום יונתן

ומתרגם פתקמתא וכתרע לא פתח פומיה: חמן דחשב למבאשא נקרון ליה מרי תרעיתא בישתא: מרתעיתא דשטא קטאה וקרחקתא דבר

נשא חכמתא מקונתא: אין התרפי ביום צרה צד כחכה: רש"י

רש"י

(ו) ראמות לאויל חכמות. מין אגן יקרה שאינה מניקה כמה דמימל ללמות וגמיש (אויז כח יא) כלומר כל חכמה דומה לכסיל כלכן יקרה וכמרגליות לקנות, לומר איך אפסוק בחורה ממי מפנה ידי, אלל החכס שנה היום מעט ולמחר מעט: (ח) מחשוב להרע. מורש תמונות רשע: לוי בעל מצודת דוד

וגדולתו בדעת, ולזה מאמץ כח בכל פעם כאשר יתחכם בדעת החכמה: (ז) ראמות. החכמות המה להאויל כאבן יקר אשר תקשה השגתו וחדל מהם. לזה לא יפתח פיו בשער מקום שבה החכמים, כי לא למד מאומה: (ח) מחשוב להרע. עם כי לא עשה הרעה סוף יגולה קלונו ויקראו לו בעל מחשבות רעות: (ט) זמת. מחשבת אולת ורשע נחשבת לחטאת עם כי לא עשה מפשה: ותועבות וגו'. רצה לומר הליצנות מתעבת את האדם בעיני כל, עם כי אין בה כי אם עקימת שפתים: (י) התרפית. אם היית מרפא ירך מחברך

אבן צורה

(ז) ראמות. שלא יוכל להגיע אליהם: בשער. שהם החכמים: (ח) מחשוב להרע לוי, זמת. כי דבקים, כלומר מי שיחשוב רע ויקראו הקודאים לו בעל מדינות, כענין וקרא לו אל אלהי ישראל (כראשית ז' כ), והטעם וקראו אח שמו, וקראו כן כי מומת רבנו יונה

רבנו יונה

תמצא דרך להצלה מן הצרה ומן התלאות המוצאות אשר לא הקדים איש מחשבה להשמר מהם, וזהו מה שאמר למעלה ואיש דעת מאמץ כח כי אחרי התלאה והכשלון ימצא דרך להצלה. ומקרא זה יבאר את העליון. וזה קשר הענין. ואיש דעת מאמץ כח הנכשלים ואשר מצאתם הצרה, כי אמנם בתחבולות תעשה לך מלחמה, והיא חכמת הנבונים, אבל תשועה מן הצרה שהגיע ומן התלאה המוצאת כרוב יועץ. והנה איש דעת במקום רוב יועץ כי הוא כולל הדעת, על כן יאמץ כח בעת צרה וכשלוך. וענין תשועה וענין מאמץ כח אחד הוא. והנה הזכיר בענין הגבורה מעלת החכם ומעלת איש דעת ומעלת הנבון, מדרשו חז"ל

מדרשו חז"ל

(י) התרפית ביום צרה צד כחכה. כל המרפד עצמו מרבו חרדי, אין בו כח לעמוד ביום צרה. שנאמר: התרפית ביום

תרגום יונתן

אפיצא לאלין דמתנסבין למותא וקתודרין לקטלא חסוד: יבואן חיסר דלא דענא דא חלא תרעיתא דלכא חלקא כצי דונמר נפשך

משלי כד

וא הציל לקחים למוות ומטים להרג אם-תחשוד: יבכיתאמר הן לא ידענו זה הלאיתכן לבות הוא יבין ונצד נפשך הוא ידע והשיב לאדם בפעלו:

רש"י

מכמים. ולפי פסוקי המרשים ביום צרת אלוך לעמוד מנגד, לר כחכה, ביום פורענותך, דכמיב אם הכמש מתרשי וגו' (לפסד ד י): (יא) הציל לקוחים

מצודת ציין

(יא) יפשים. מלשון נטיה: תחשוד. המצו: (יב) תוכן. מלשון חן:

מצודת דוד

מלעוד לו ביום צרתו, אוי יהיה כחך צד ורחוק מלעודר לעצמך בעת בוא צרה עליך: (יא) הציל וגו'. מוסב על אם תחשוד האמור בסוף המקרא, לומר אם

תחשוד להציל את הלקוחים למוות ומטים להרג: (יב) כי תאמר. כי תכחש לומר הן לא ידענו אם לקוחים המה למוות: היא. רצה לומר הלא לא יועילו דברך, כי הלא ה' שהוא בתוך לבות בני אדם הוא יבין אם ידעת אם לא ידעת: ונוצר וגו'. כפל הדבר במלות שונות: השיב. הוא ישיב גמול האדם כמפעלו, ואם ידעת והתרפית יהיה צד כחך מדה במדה:

אבן צורה

כחכה. בעת צרתך, פירוש הצל אם תחשוד מן הלקוחים למוות כבא צרתם, שהאמר לא היינו יודעים עת נלקחו למוות, הלא תוכן לבות לעשות רצונו, כמזהו ולא תמצא מציל:

רבנו יונה

צד כחכה. לפי שהזכיר כי יענש האדם על המחשבות הרעות ואמר זמת אולת חטאת, יאמר ענה כי גם ענש יענש על שיתרפה מן המחשבות הטובות במקום הצורך, ויתכן כי הענין הזה מוסב על מה שהזכיר למעלה ואיש דעת מאמץ כח הנחשלים בעת צרה ולא שמת לבך על פקוח הנפשות, לחשוב מחשבות אם המצא המצא בידך וסבה להושיעם מיד צר, ולהעמיד להם ידוה והצלה במוצאות. הנה צד כחך ותענש על זאת, וימורו לחיך מדה כנגד מדה. יש לאל ירך להציל ולאמץ כח בדעת אשר חנך ה' יתברך. והתרפית ושמת נפשך כאיש חלש ורפה ידים על כן יצר כחך במעשיך, ולא תצנוד כח לעשות חיל. התרפית בא בתסרוך אם, וכן נעוב את אביו (כראשית פד כב) ואם עיב: (יא) הציל לקוחים למוות יפשים להרג אם תחשוד. הנה יוסיף לבאר מה שאמר התרפית וגו'. והנה מה שכתוב למטה כי תאמר הן לא ידענו זה יורה על מה שאמר התרפית. כי על ענין רפיון

מדרשו חז"ל

צרה צד כחכה. אמר רב מתנה אמר שמואל: ואפילו ממצוה אחת, שנאמר: התרפית, מכל מקום. (כרבות טג). (יא) הציל לקוחים למוות וגו'. אלו בניו של אהרן, יפשים להרגי שהיו בצד המיתה. (ילקו"ש).

שמרמו בפסוק ובני ישראל יוצאים מן הגלות כריש גלי, בריש ראשי תיבות ייבי ישראל ביצל שים גלי היינו כשיחגלה תורתו ויפוצו מעינותיו אז יפקין מן גלותא והבן.

וישם את הים לחרסה ויבקעו המים. ויבקעו אותיות ויעקב היינו כדאיחא כוזהר הקדוש מיני ג. וירא ישראל יגרי ישראל סבא, והוא שמרמו כאן ויבקעו המים שעל ידי יעקב שהיה שם ובכוחו נבקעו המים וקל להבין.

וישובו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחיהם כיס לא נשאר בהם עד אחר. צריך להבין יתיר תיבת עד אחר כי היה די לומר לא נשאר בהם או לכתוב לא נשאר בהם אחד מאי עד אחר, ויש לומר כזה לפי עניות דעתי שיש בזה רמז נכון מה שחנני ה' ברחמי וברוב חסדיו, ונקדים הפסוק ה' איש מלחמה ה' שמו ופירש רש"י מלחמותיו לא בכלי זין אלא בשמו הוא נלחם כמו שכתוב (שמואל א' י. מה) ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות עד כאן לשונו, והנה הכתוב הזה כתיב אצל דוד המלך ע"ה שאמר לגלית הפלשתי והנה איתא כוזהר הקדוש חמשה חלוקי אבנים שהיה לוקח דוד והיה לוחם בהם עם גלית הפלשתי היינו ה' תיבות דיתודא שמע ישראל ה' אלקינו ה' ושרי אותם בקורטא חזא היינו באחד ובה היה גובר אותו עיין שם, וענין הזה הוא נצחיות בכל אדם וככל זמן ביה מתגברים על כל אויבים ומזיקים כמאמר חז"ל (ברכות ה.) כל האומר קריאת שמע על מטתו כאילו אוחז חרב פיפיות בידו עיין שם ובה התגבר גם כן דוד המלך ע"ה על גלית, והנה רש"י ז"ל מראה מקום כאן בשמו הוא נלחם כמו ואני בא בשם ה' צבאות שכתוב אצל דוד המלך ע"ה שלחם עם גלית ביהודא דקריאת שמע וכודאי גם כאן ברזא דיתודא היז נלחמים, וזה יש לומר שמרמו בפסוק לא נשאר בהם עד אחד היינו עד אחד על ידי יחוד של קריאת שמע שהוא שמע ישראל וגו' ה' אחד וידוע שמע עיין רבתי אחד רל"ת רבתי שהיא תיבת עד שהוא מרמו שזה ערצה שישאל מעידים על אחדותו ית"ש והוא שאמר על ידי עד אחד שהוא רזא דיתודא וזה שכתוב בשמו הוא נלחם

ועל ידי זה לא נשאר בהם ואבדו כולם כן יאבדו כל אויבין ה' יאובהו וכי' והבן. ויאמינו בה וכמשה עבדו אז ישיר משה. יש לומר בזה כשהאמינו בה וגם האמינו שמה הוא עברו שהוא צדיק אז ישיר משה היינו אז היה יכול משה לומר שירה והמשכיל יבין. וא ישיר משה ובני ישראל וגו'. נשאלתי בזה למה בשירת הבאר בפרשה חוקת כתיב אז ישיר ישראל ולא כתיב ובני ישראל וכאן שנה הכתוב ובני ישראל, ויש לומר בזה על פי הנ"ל דאיחא כוזהר הקדוש (חבר ג.) וירא ישראל ישראל סבא שיעקב היה שם ולכן מכנה אותם בשם בני ישראל כי האב היה שם ונגד האב שיך לומר לקרא להם בניס וקל להבין. ויבואו מרתה ולא יכלו לשנות מים ממרה כי מרים הם וילינו העם על משה וגו' ויורה ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים וגו' ויאמר אם שמוע חשמע וגו' כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך. יש בזה סוד ורמז נכון לפי עניות דעתי ולהבין התרגום על יורהו ה' עץ ואולפיה ה' אעא, ונקדים הפסוק (תהלים צב. יג) צדיק כתמר יפריח והיינו צדיק הוא בחינת תמר כי כמו תמר לית דבר בלא נוקבא כך הוא הצדיק שכתוב תמיד כיראת ה' כל הימים ותמן שכונתא שריא וממילא שורה תמן השי"ת גם כן כמו שכתוב (שפת כ. נד) בכל המקום אשר אוביר את שמי אבא אליך וגו' ותרגומו בכל אתר דאשרי שכינתו תמן וכי' נמצא הוא מעורר תמיד יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה והנה כבר נתבאר זה לעיל שהחזרה נקראת גם כן תמר כי תרי"ג מצות התורה עם כ"ז אותיות התורה הוא מספר תמר, וזה יש לומר הרמז בכאן ויבואו מרתה היינו שנפלו ממדרגתם שהיו דבוקים בצדיק ובחזרה הנקראים תמר ועשו מן תמר מרתה, ולא יכלו לשנות מים היינו התורה, כי מרים הם היינו הם עצמם מרים שנפלו ממדרגתם והוא על דרך דאיחא בתיקונים על (שפת ז. כא) ויבאש האור ולא יכלו לשנות מים מן האור כי תורה אור סרחת לגביהו וכי' וזהו נמי כי מרים הם, הם המרים ונדמה להם תורה וצדיקים למרה ואינם יכולים לדבר בהם וכזה גורמים

התעוררות תגבורת הדינים עליהם והיו וילינו העם על משה שמתחילין לדבר רע על הצדיק ובוה נתעורר הדין הקשה עליהם ויורהו ה' עץ יתרגומו ואולפיה ה' אעא, אעא מספר ע"ב שהוא מידת חסד שמספרו ע"ב, היינו שהשי"ת היה לומד אותו איך להמתיק מרירות הדינים על ידי מידת החסד וזהו וישלך אל המים וימתקו המים שעל ידי מידת החסד נעשה מים מתוקים וערבים הנובעים ממקור מים חיים, ויאמר אם שמוע חשמע לקול ה' אלקיך וגו' כל המחלה כי פ"ג מיני חולאים יש שתולין במרה כמנין מחלה וזהו לא אשים עליך כי נמתק מרידותם על ידי כי אני ה' רופאך היינו בשם הרי"ה מידת החסד אני רופאך והבן.

וא יאמר כל המחלה וגו' כי אני ה' רופאך, כי תיבת המחלה מספר פ"ח על שם שהוא פח יקוש, וזהו לא אשים עליך כי אני ה' אני עם ה' מספר פ"ז והצדיק המיוחד אותם הוא פ"ח, והוא רופאך שבטלין כל הדינים וחלאים בשמחיתך אני עם ה' שהיא יתוד קודשא בריך הוא ושכינתיה והבן.

וא יאמר כי אני ה' רופאך, על דרך שקבלתי מן אמי וזלתי"ה שכל היסורים הבאים על אדם רחמנא ליצלן הוא מחמת שיש חסרון כזה בשכינה כביכול שאין היחוד בשלימות ועל כן השי"ת שולח עליו יסורים כדי לעוררו להתפלל על חסרונו השכינה כביכול כמו שכתוב (שיר השירים ב. ה) כי חולת אהבה אני ויראה לעורר אהבה רבה ליחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה ביחוד אמח בשלימות בלי שום חסרון ואז ממילא יסתלק הדינים והיסורים מעליו, והוא שמרמו הפסוק כי אני ה' היינו שיהיה אני שהוא השכינה עם ה' שיהיה יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה הוא רופאך היינו רפואה שלך כי אז ממילא מסתלק ובטל כל היסורים ונמתק כל הדינים והבן.

וא יאמר ויאמר אם שמוע חשמע לקול ה' אלקיך וגו' כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך, ויש להעיר בזה דיוק תיבת במצרים לא אשים עליך משמע אבל שאר חולאים ח"ו ישים עליהם, גם צריך להבין אחר שאמר שלא ישים עליהם כלל החולאים מה

זה שאמר אני ה' רופאך למה צריך רפואה, והנכון בזה לפי עניות דעתי אשר חנני ה' ברחמי וברוב חסדיו על פי הידוע שכל המכות היו נגוף למצרים ורפוא לישראל וכבר נתבאר זה לעיל כי המצרים שהיו דבוקים בשקר ובחש היה להם חשך שהוא צירוף כחש וישראל שהיו דבוקים באור היה להם אור וכן בכל המכות שהיה להם היה להם מבחינת רעתם עצמם וההיפוך לישראל, והוא שמרמו הפסוק כאן אם שמוע חשמע לקול ה' אלקיך וגו' שתדבק עצמך לאור כאור ה' אז בודאי כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך שום מכה מהם כיון שתהיו דבוקים באור ה', כי אני ה' רופאך אני ה' לפעמים פירשו נאמן לשלם שכר למתהלכים לפני ולפעמים פירשו נאמן לשלם פורעניות לרשעים והוא שאמר כי אני ה' רופאך היינו שזה היא הרפואה שלך כשחשמע לקול ה' אז יהיה אצלך אני ה' נאמן לשלם שכר ולאומות יהיה אני ה' נאמן לשלם פורעניות שהוא נגוף למצרים ורפוא לישראל כנ"ל, וזהו לא אשים עליך כי אני ה' נאמן לשלם שכר הוא רופאך שאותו שיהיה נגוף למצרים הוא רפואה לישראל וזה רופאך והבן.

וא יאמר ויבואו מרתה ולא יכלו לשנות מים ממרה כי מרים הם וגו' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים, על דרך הנ"ל אך אין מדרש בלא הידוע כי זה גלוי שהתורה נקרא מים כמו שכתוב (ישעיה נה. א) הוי כל צמא לכו למים ועיין בבא קמא י"ג, ויש לומר בזה כי צמא הוא מספר קל"א שהוא מספר סמאל ועל ידי התורה שהוא מים הוא מתבטל כמו דאיחא וקיש"ן (ג) משכחו לבית המדרש אם אבן הוא ניסוח ואם ברזל הוא מתפוצץ היינו מחמת קדושת בית המדרש שלומרים שם תורה ומתפללים ממילא הוא מתבטל ונמתקין כל הדינים שהם בחינת ברזל ונעשו חסדים גבורים בחינת מים, ולכן התורה נקרא מים כי הוא נביעו לכל הנבראים שכולם הם חיים וקיימים על ידי התורה ועבודה שעוסקים בהם ישראל כי אורייתא וקודשא בריך הוא וישראל כולהו חד הוא (חבר אחי עג.) ואך ורק כשממשיכין סוד אלוה בתורה על ידי שלומרים התורה לשמה אז יש בה כח אלוהות

21

ונעשית סוד נביעו להחיות ולרפאות כמו ועיובין
 (כ) חש בראשו יעסוק בתורה וכו' וכן זכה נעשה
 לו סם חיים וכו', כמו שאמרתי כבר על פסוק
 (ויקרא יז. ה) וחי בהם אני ה' היינו כשיש כחורה
 אני ה' והיינו קודשא בריך הוא ושכינתיה
 הנקראת אני או וחי בהם היינו נעשה לו סם
 חיים אבל כשלומד ח"ו התורה שלא לשמה רק
 לשם דברי שטות והבלי עולם או הוא להיפוך
 ח"ו ומה כא התעוררות כל הדינים כיון שאינם
 נמתקים על ידי התורה והוא שאמר הכתוב
 ויבואו מרחת, והוא על דרך שאמר **אמ"ו** ג"ע
 זללהיה בשם ספר ברית מנוחה תלמיד חכם
 שסרח ואינו הולך בדרך הטוב והישר כדאי
 שתה מן מים המרים המאריים והו ויבואו
 מרתה היינו לאותו בחינה של מים המרים ולא
 יכלו לשתות מים ממרה פירוש להמשיך חסדים
 להחיות נפשותם כי מרים הם היינו כנ"ל, וכמי
 שאמר הרב הגאון מו"ה **יעקב יוסף הכהן אף**
 על פי שמימי התורה בודאי מתוקים מדבש
 ונפח צופים על כל זה נרמה להם למר הטעם
 כי מרים הם, הם הם המרים מוחמת חולשת הענות
 רחמנא ליעלן כמו החולה אשר כל טעם מתוק
 ידמה לו למר כן הוא בחולי הנפשות כמו
 שכתוב בפסוק בישעיה (י. כ) שמים מר למתוק
 ומתוק למר והיינו שנתהפך עליו מתיקות
 ועריבות התורה למר ואינו יכול לשתות מהם
 להחיות את נפשו ועל ידי זה לא זכה נעשה לו
 וכו' וכמו שדרשו רז"ל (תש"ח. ג) על פסוק (וביים
 לב. כ) יערוף כמטר לקחי וגו' והשם בחסדו
 הגדול החפץ בתשובת וטובתן של ישראל רצה
 להחיות את נפשם והראה להם איך סוד אלהותו
 גנוז בתורה ממש ובסוד נשמת האדם כמו (ויחי
 אחי עג) אודייתא וקודשא בריך הוא וישראל
 כולתו חד וכבר נתבאר זה בפרשת וארא, והיו
 ויזוהו ה' עץ ותרגומו ואולפיה ה' היינו שלמד
 אותם איך הו"ה ב"ה שהוא עץ כידוע סוד
 הפדיון והתורה שהיא עץ חיים וישראל
 הנקראים עץ על דרך (ימים ב. ט) כי האדם עץ
 השדה הם אחד ושוורש אחד ועל ידי לימוד
 ועסק התורה לשמה יכול להחיות את נפשו
 ולחנן רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו לדבק עצמו
 בשורשם וכשוורש שורשם שהוא התורה והו"ה

ב"ה כמבואר לעיל שהו"ה ב"ה הוא סוד כל
 התורה כולה והכל הוא על ידי שעוסקים בתורה
 לשמה ולבקש מן האותיות ממש וכמו ששמעתי
 פירושו מן **אמ"ו** זללהיה פירוש מן סוד אלוה
 שבהם שיעזור להם לדבר האיתיות בכונת אמת
 לשמה ועל ידי זה נמתקין כל הדינים בשורש
 ונמתקין המים כי אז טועם בתורה טעם מתוק
 וערב והמים הם מתוקים מדבש וגו' (תהלים ט. יא)
 שממתקין כל הדינים וכל הענות נעשה נביעו
 ממש לו ולכל העולמות כמו שאמר אליהו ז"ל
 והאי נביעו איהו כנשמתא לגופא דאיהו חיים
 לגופא ואזי רמתקו המים והבן, וסמין לזה
 בפסוק ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלקך
 וגו' כל המחלה וגו' לא אשים עליך כי אני ה'
 רופאך על דרך (משלי ה. כב) ולכל בשר מרפא
 שקאי על התורה רק שיהיה בה אני ה' כנ"ל אז
 הוא רופאך והבן כל זה כי כסאן מבואר סוד
 הפדיון אשר הוא בשם **עין**, **לעל** פי זה תבין מה
 שאמר **אמ"ו** זללהיה על מאמר חז"ל (טריס. אס)
 מפני מה חרבה ירושלים על שלא ברכו בתורה
 תחלה, ואמר הוא ז"ל היינו שלא ברכו ברכת
 והערב נא שהוא ברכה ראשונה שמברכין על
 התורה בבוקר והוא פלא, ועל ידי הנ"ל הוא
 מובן כי צריך להתפלל על זה כמו שאמר הוא
 ז"ל כי התורה הוא סוד אדם שלם ויש בה מים
 מתוקים ומים המרים יצריך להתפלל ולבקש זה
 מאת ה' שיטעום בתורתו המים מתוקים וערכים
 וזהו ברכת והערב נא והבן והוא ממש סוד
 הפדיון. **אז** יאמר ויבואו מרתה ולא יכלו וגו' ויזוהו
 ה' עץ וגו' אם שמוע תשמע וגו' אני ה' רופאך
 וגו' חנני ה' בזה ברחמי ובדוב חסדיו על דרך
 רמז ונקדים מאמרם ז"ל (אבות פז. מ"א) כל העוסק
 בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה רמזו בזה
 שמביא זכות ובהיות אפילו במקום עמקי
 הקליפות שהם בחינת הרבה בסוד כל המוסף
 גורע (סנהדרין טז. ט) שהוא מצד הקליפה גם שם
 יוכל להמשיך זכות ובהיות אור החכמה על ידי
 עוסקו בתורה לשמה לבטל עומקות השכיות
 הקליפיות ולהאירם באור החכמה, וזה יש לפרש
 גם כן כונת אמרם (ברכות ג. ג) יודע היה כצאל
 לצרף אותיות וכו' היינו כמו וישעיה א. כה) ואצרוף

כבוד סגיד רצה לומר שהיה יודע לצרף האותיות
 כמו מצרף בבור שמצרפים שם הזהב מעכירות
 ופסולת כך היה מוכן ומלכך מעכירות הקליפות
 והמשיך לשם זכות ובהירות, וזהו גם כן רמז
 אמרם ז"ל (שבת לב) מגלגלין זכות על ידי זכאי
 על דרך שאמרתי כבר על ענין שנאמר ימינו
 פשוטה לקבל שבים להבין זה איך שייך ענין זה
 אצל השי"ת, אבל הענין הוא שהוא כינוי
 להתעוררות חסד אל יתברך שרצה לזכות עמו
 ישראל הוא שולח אור קדוש נשמה קדושה
 הנאצל מעצמותו יתברך לעולם הזה ועל ידי זה
 מתעוררים בני עמו ושבים בתשובה אליו יתברך
 וזהו ימינו פשוטה היינו אור חסדו שהוא הצדיק
 שיש בעולם שנלקח מאוד חסדו יתברך לקבל
 שבים שעל ידו רבים שבים לאביהם שכשמים
 הן על ידי תורה ותפלתו שממשיך עליהם דעת
 ובהירות א"י החכמה והו מגלגלין זכות היינו
 השי"ת מגלגל זכות ובהירות לעמו ישראל על
 ידי זכאי היינו מי שהוא וך ובהו בעצמו אז הוא
 ממשיך זכות ובהירות לנשמות ישראל ולכל
 הדברים שיש בעולם אפילו במדרגות תחתונים
 מאוד, ובהבנת הדבר כמה יכול להשיג עשות כך
 ויבנה כחו גדול כל כך, ונקדים הלא ידוע
 בעשרה מאמרות נברא העולם יום מכיונים נגד
 עשרת הדברות וידוע שדיבור אנכי היא כולל כל
 התורה כולה וכנגדו מאמר ראשון הוא כולל כל
 הד"ר מאמרות והנה מאמר ראשון הוא בראשית
 כי בראשית נמי מאמר הוא נמצא במאמר ראשון
 שהוא בראשית בו לבדו נברא כל העולם
 יב"אשיית תרגום ירושלמי בחוכמתא והיינו על
 דרך (תהלים קד. כד) כולם בחכמה עשית, ובחיבת
 בראשית שהוא התחלת התורה נכלל כל התורה
 מראש ועד סוף וממלת בראשית אתפשטות כל
 התורה כולה ולכן כל התורה הוא מלה רחבתא
 ואין לך אות או מלה זעירא בתורה הלא רמזין
 ביה דיון רחבתא מחמת שכולה הוא בסוד
 החכמה וזה מורה פתיחת התורה באות ב' וסופה
 בלמ"ד שהוא מורה על ל"ב נתיבות החכמה
 שכלולים בתורה מראש ועד סוף כולה בכלל
 אור החכמה, והוא שרימז (משלי לב. כ) פיה פתחה
 בחכמה היינו התורה הקדושה פתיחתה בחכמה
 היינו כמלת בראשית שתרגום בחוכמתא ובאמת

בחיבה זו לבדה היה סגיד כי בו נכלל כל התורה
 כולה וכוז נברא כל עלמין כמו (תהלים קד. כד)
 כולם בחכמה עשית והוא כמו מאמר רז"ל (אבות
 פ"ה. מ"א) והלא במאמר אחד יכול וכו' אלא (משל
 שפ) ותורת חסד על לשונה היינו מה שיש לשון
 בתורה שמתפשטת להרבה דיבורים הוא מחסדו
 יתברך כמו שכתוב ליתן שכר טוב לצדיקים וגו'
 ולכן הצדיק יכול להמשיך זכות ובהירות אור
 החכמה לכל הדברים אפילו למדרגת הפחותים
 מאד כי הכל בחכמה התבריא כמו שכולם
 בחכמה עשית ואין שום דבר בעולם שיצא מנור
 החכמה מאין סוף עד אין תכלית וכו' ולכן יכול
 להעלותם לשורשם ולמקורם וזה הוא ממתק
 כל הדינים בשורשיהם לסוד החכמה שהוא
 שריש החיים והחסד, וזהו שמרמז הפסוק ובלאבי
 ג. וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה וגו' שמש
 היינו התורה שהוא תרי"ג וכו' אותיות מספרם
 שמש והוא שאומר כשתהיו יראי שמי שמש
 היינו שתעסקו בתורה הקדושה כדחילי ורחימו
 ויהיה שמי בתורה וזהו שמי שמש אז יזרח לכם
 לצדקה ומרפא כי על ידי התורה שדיא בסוד
 החכמה נמתקו כל הדינים, והו שרימז כאן
 הפסוק ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים היינו
 התורה הקדושה כי מרים הם בעצמם כדאיתא
 בכתיב **תבין דק"ק פ"ג** עיין שם, ויורה ה'
 עץ היינו שהשם ברוך הוא נתן עצה ה' עץ היינו
 שילמדו לשמה שיהא השם ברוך הוא בתוך
 התורה שהיא עץ החיים ואז ימתקו המים כי בזה
 מביא זכות ובהירות אור החכמה מאותיות, והוא
 שאמר כי אני ה' רופאך כי בזה נמתקו כל
 הדינים כמו שכתוב (משלי ה. כב) ולכל בשר מרפא
 והבן.
ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו
 מה הוא. יש לומר בזה בדרך רמז מה שחנני ה'
 ברחמי ובדוב חסדיו על דרך שאמר **אמ"ו**
 זללהיה על פסוק (ישעיה ט. י) כרוך הגבר אשר
 יבטח כה' והיה ר' מבטחו זה הוא תוכן דבריו
 כי יש ביטח ויבטחיו ומובטח, בוטח היינו אותו
 שהוא בוטח, ומבטח היינו הוא שהוא מבטח,
 ומובטח היינו אותי ע"ה שעל ידי זה רוא בטוח
 לבא לאותו הדבר, והוא דרך משל השי"ת הוא
 המבטח לאדם שיח' לי כל צרכי ודי מחסרו

הישראלי צריך להיות תמיד בחינת הולך, ודוק: **בפסוק** ויקרא פרעה אל משה ויאמר לכו עבדו את ה' רק צאנכם ובקרכם יצג גם טפכם ילך עמכם, ויאמר משה גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות ועשינו לה' אלהינו, וגם מקננו ילך עמנו לא תשאיר פרסה כי ממנו נקח לעבוד את ה' אלהינו ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' עד באנו שמה (שמות י, מד-טו). כלפי דברים הנאמרים באמת, אשר הגלות שהיה במצרים הדעת היה בגלות, וענה המדות המה בגלות כמבואר למעלה, וכבר זכרתי (לפני כ, ט) בשם המגיד מישורים (פני מלכות) שקרא לדרגין קדישין צאן, כמה שכתוב על פסוק (מלכות ל, ד) ויקרא יעקב אל רחל ולאה השדה אל צאנו, לדרגין דיליה, כי כבר בירר אצל לבן כל האותיות הגנוזים, כמו שהארכנו שם בענין יעקב ולבן (לפני יג) עיין שם ותבין נפלאות, וענה חזרה בגלות פרעה אשר מאד הכביד את לבו, ולא רצה שיתגלה ויתפרסם על ידו בחינת הדעת, לדעת היות אלהים שופטים בארץ, ולא הועיל כלום כי מאת ה' היתה זאת למען הרבות מופתיו, ואדרבא כל עוד שהרבה להרע והכביד את לבו, נתוספו כמה צירופי אותו בתורה וסודות ורמזים, לעבוד בהם את הבורא ברוך הוא בכל דור ודור, מול דברינו אלה בא הרמו בתורה, ויקרא פרעה אל משה ויאמר לכו עבדו את ה' כאשר אמרתם, והועילו בהקנתם להוציא הדעת מהגלות ונתגלה פירסום שם העצם הוי"ה ברוך הוא, אמנם עדיין יאו מה הוא נגד פניכם שהמדות עורנה המה בגלות, וזהו רק צאנכם ובקרכם יוצג, וכמזכר צאן מורים על בחינת המדות יוצג, הנה עד עת בא דברו הטוב עיקר הגאולה שחוציא המדות מגלות, לזה רמז לו רק צאנכם ובקרכם יוצג גם טפכם ילך עמכם. **לזה** השיב משה רבינו ויאמר משה גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות ועשינו לה' אלהינו וגם מקננו ילך עמנו לא תשאיר פרסה

תולדותיהם של צדיקים מעשיהם הטובים, המה בניס ובנות נלך גם עמהם לעבודת אל, כצאנו ובקראנו מורה על המדות ודרגין טובים של ישראל, כמבואר לנו למעלה (לפני יג) בענין יעקב אבינו עם צאן לכן עיני שם, כי חג ה' לנו, ח"ג נוטריקון "חסד גבורה תרין דרועין (עיקרין) קדמם ה', א, לתפוס עצם אלהותו יתברך באמצעות המדות, וניכר אלהותו יתברך מצד פעולותיו, וזה חג ה' לנו כמבואר, וגם זאת אשר נודע שבכל מועד משלש פעמי רגלינו חוזר למציאות הראשון, ונתגלה התגלות אלהותו מחדש, ולכן נקראו ימים טובים, על שם שנתגלו באמצעותם טוב עלינו, כאשר יתבאר אם ירצה השם בדרוש המועדים כל אחד במקומו עיין שם.

מול דבריהם השיב להם פרעה ויאמר אליהם יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רפה נגד פניכם (שמות י, י) כלומר ענה בא פרעה לפרש שיחתו, יהיה כן כדבריהם כן יהיה הוי"ה עמכם, כאשר אשלח אתכם, אזי יתגלה ויתפרסם שם העצם הוי"ה, אמנם ראו מה שאמרתי עליכם כבר, שאי אפשר לפטור מענין יציאת מצרים, אשר בכל דור ודור עד גאולה אחרונה עומד בחינת רעה נגד פניכם, על דרך הכתוב (דברים לג, ט) יצב גבולות עמים למספר בני ישראל, שלכל אחד ואחד מישראל יש לו בחינת רע העומד נגד פניו תמיד, וכזה תולה תיקון בנין קומת השכינה, ולכן אמר וגמר בדבריו לא כן לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אות ה' אתם מבקשים (שמות י, ט), ירצה איה ה' אחרונה אחת מבקשים, להכינה ולסעדה בתיקון מדותיה הקדושים, ולזה פרש"י אותה עבודה בקשתם עד הנה נזכחה לאלהינו ואין דרך הטף לזכות, כי אם לכו נא הגברים כיצום, אשר נאות להם לבנות קומתה בשלימות. **דו"ק** היטיב כי עמוק:

הוי"ה ה' נאק ווארץ צניח מילך כוס אמת

לרמוז תוכחת מוסר, אנשים אשר עינים להם ולא יראו כושר מדותיהם הטובים של משכילים, כי אם כל עצמם לזכות את אורחותם, אם טוב ואם רע הכל נכון לפניהם, וזה הגורמת להם שכלתי אפשרי להם לילך ממדרגה למדרגה, וכאשר בארתי פירוש המשנה (שמות פ"א מ"ח) כל ימי גדולתי בין החכמים, ועיקר הדברים כל ימי גדולתי והלכתי ממדרגה למדרגה, ולא עמדתי במדרגה אחת, ומה הגורם ככה להיותי בין החכמים, ואז הכנתי פחיתת ערכי ועדיין לא למדתי אפילו מדה אחת טובה מרבתי, והכלל, מי שרצה לעמוד במעלה המוכחרת, צריך לקיים בעצמו מה שכתוב (מלכות קט, ט) מכל מלמדי השכלתי, וכמאמרם (משנה י, ב) הרבה למדתי מרבתי ומתלמידי יותר מכולם, וכפרט איש מרעהו והבירו יכול ללמוד מדות טובות וכדומה מהמעלות, אמנם ענה בדור הזה רבים עמי הארץ אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם, ועם כל זה הם מתפרצים ומתפארים לישול את השם והכבוד, וכל מה שיוכלו ליתן דופי באחרים אזי מתכבדים בקלון חבריהם, ומה נמשך בעונותינו הרבים שנאת חנם, ואיש את רעהו חיים בלעו, ופערו פיהם לכלי חק, מול דברינו הגילוייט משה את ידו על השמים ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים, כלומר כהעדר הדעת והי חשך אפלה, ונפלים בבחינת מצר ים החכמה, ומפרש הבתוב מה הוא החשך ואפלה, לא ראו איש את אחיו, ראו משמעו לשון חשיבות, כמו רואה אני את דבריך (ירמיה כה, ב), וכמו רואה אני את דברי אדמון (מסעי קמ, ט), וזהו לא ראו איש את אחיו, ירצה לא חשבו בלבם איש את אחיו ללמוד ממעשיהם הטובים, ואדרבא ממצאים תמיד הסרונות וקלון ודופי, ומיפיים מעשה עצמם, ולכן הולכים בחשך ולא אור להם לילך תמיד ממדרגה למדרגה, וזהו ולא קמו איש מתחתיו, כי אם המה תמיד במדרגה אחת, והוא רק בחינת עומד ולא הולך, ובאמת איש

תולדותיהם של צדיקים מעשיהם הטובים, המה בניס ובנות נלך גם עמהם לעבודת אל, כצאנו ובקראנו מורה על המדות ודרגין טובים של ישראל, כמבואר לנו למעלה (לפני יג) בענין יעקב אבינו עם צאן לכן עיני שם, כי חג ה' לנו, ח"ג נוטריקון "חסד גבורה תרין דרועין (עיקרין) קדמם ה', א, לתפוס עצם אלהותו יתברך באמצעות המדות, וניכר אלהותו יתברך מצד פעולותיו, וזה חג ה' לנו כמבואר, וגם זאת אשר נודע שבכל מועד משלש פעמי רגלינו חוזר למציאות הראשון, ונתגלה התגלות אלהותו מחדש, ולכן נקראו ימים טובים, על שם שנתגלו באמצעותם טוב עלינו, כאשר יתבאר אם ירצה השם בדרוש המועדים כל אחד במקומו עיין שם.

מול דבריהם השיב להם פרעה ויאמר אליהם יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רפה נגד פניכם (שמות י, י) כלומר ענה בא פרעה לפרש שיחתו, יהיה כן כדבריהם כן יהיה הוי"ה עמכם, כאשר אשלח אתכם, אזי יתגלה ויתפרסם שם העצם הוי"ה, אמנם ראו מה שאמרתי עליכם כבר, שאי אפשר לפטור מענין יציאת מצרים, אשר בכל דור ודור עד גאולה אחרונה עומד בחינת רעה נגד פניכם, על דרך הכתוב (דברים לג, ט) יצב גבולות עמים למספר בני ישראל, שלכל אחד ואחד מישראל יש לו בחינת רע העומד נגד פניו תמיד, וכזה תולה תיקון בנין קומת השכינה, ולכן אמר וגמר בדבריו לא כן לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אות ה' אתם מבקשים (שמות י, ט), ירצה איה ה' אחרונה אחת מבקשים, להכינה ולסעדה בתיקון מדותיה הקדושים, ולזה פרש"י אותה עבודה בקשתם עד הנה נזכחה לאלהינו ואין דרך הטף לזכות, כי אם לכו נא הגברים כיצום, אשר נאות להם לבנות קומתה בשלימות. **דו"ק** היטיב כי עמוק:

76 בפסוק ויט משה את ידו על השמים ויהי חשך אפלה וגו', לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו (שמות י, כג), יש